

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Παγκόσμιες Προκλήσεις και Συστήματα Αναλύσεων»

«Πλαίσια και δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου και ανάλυση επιπτώσεων»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Ψυχογιός Ιωάννης

Τριμελής Επιτροπή:
Αναπληρωτής Καθηγητής Ν.Σ. Κουτσούκης
Επίκουρος καθηγητής Ε. Φακιολάς
Λέκτορας Π. Χουντάλας

Τελική έκδοση
Κόρινθος, 2016

UNIVERSITY OF THE PELOPONNESE
SCHOOL OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE & INTERNATIONAL
RELATIONS

Master of Arts in
“Global Risks and Analytics”

«A framework of political risk, its rating indicators and its impact analysis»

Master’s Dissertation

Ioannis Psychogyios

Supervisors:
Associate Professor N.S. Koutsoukis
Assistant Professor E. Fakiolas
Lecturer P. Chountalas

Final Version
Corinth, 2016

Φύλλο αξιολόγησης

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Πλαίσια και δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου και ανάλυση επιπτώσεων» του Ιωάννη Β. Ψυχογιού αξιολογήθηκε από την τριμελή επιτροπή, τόσο ως προς την ποιότητα του κειμένου, όσο και ως προς την ποιότητα της προφορικής παρουσίασης και υπεράσπισης της διπλωματικής εργασίας ενώπιον ακροατηρίου.

Η διαδικασία αξιολόγησης της διπλωματικής εργασίας ολοκληρώθηκε την 04/11/2016 με γενική επίδοση:

- Καλώς
- Λίαν καλώς
- Άριστα

Τα μέλη της τριμελούς Επιτροπής:

1. Αναπληρωτής Καθηγητής Ν.Σ. Κουτσούκης (Επιβλέπων)
2. Επίκουρος καθηγητής Ε. Φακιολάς
3. Λέκτορας Π. Χουντάλας

Περίληψη : Πλαίσια και δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου και ανάλυση επιπτώσεων.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι αρχικά να παρουσιάσει το θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώνει τον πολιτικό κίνδυνο, τους δείκτες που χρησιμοποιούνται για να τον μετρήσουν καθώς επίσης και τις επιπτώσεις του. Αυτό θα γίνει με δυο τρόπους: αρχικά θα γίνει μια βιβλιογραφική επισκόπηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών και στη συνέχεια για γίνει μια εμπειρική μελέτη περίπτωσης με τη χρήση ποσοτικών δεδομένων. Στόχος είναι να ελέγξουμε αν ένα θεωρητικό υπόδειγμα πολιτικού κινδύνου δίνει παρόμοια αποτελέσματα όπως μία εμπορική προσέγγιση μέτρησης όπως αυτή του χάρτη πολιτικού κινδύνου της AON. Για την μελέτη περίπτωσης θα χρησιμοποιήσουμε δεδομένα που αφορούν την Ελλάδα και Τουρκία.

Λέξεις κλειδιά: πολιτικό κίνδυνος, δείκτης πολιτικού κινδύνου.

Abstract: A framework of political risk, its rating indicators and its impact analysis.

The purpose of this paper is primarily to present the theoretical framework that shapes the term political risk, the indicators used to measure it, as well as its effects. This will be achieved in two ways · initially a literature review of the term political risk will be made by using primary and secondary sources of literature and then an empirical case study using quantitative data will follow. The aim is to determine if a theoretical model of political risk provides similar results as a commercial measurement approach such as the AON Political risk map. For our case study we will use data for two countries, Greece and Turkey.

Key words: Micro political risk, macro political risk, country specific risk, global specific risk.

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας σημαντική στάθηκε η συμβολή του επιβλέποντα καθηγητή κ. Νικήτα - Σπύρου Κουτσούκη, με τις παρατηρήσεις και συμβουλές του, στις οποίες προσπάθησα να ανταποκριθώ όσο καλύτερα μπορούσα.

Ανεκτίμητη κατέστη η κατανόηση και η συμπαράσταση από την σύζυγο και τους γονείς μου, που στάθηκαν δίπλα μου σε όλη τη διαδρομή μου για την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών σπουδών. Τέλος θα εκφράσω ιδιαίτερες ευχαριστίες στην Προϊσταμένη και τους συναδέλφους του Τμήματος Επιχειρησιακής Συνέχειας Θυγατρικών Ομίλου ΟΤΕ που μου συμπαρασταθήκαν σε αυτή μου την προσπάθεια.

I. Ψυχογιός 09/2016

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη : Πλαίσια και δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου και ανάλυση επιπτώσεων.....	I
Ευχαριστίες.....	II
1. Εισαγωγή	1
2. Τι είναι Πολιτικός Κίνδυνος	3
2.1 Η προσέγγιση των Howell & Chaddick και Kobrin.....	3
2.2 Η προσέγγιση του M.Fitzpatrick.....	4
2.3 Η προσέγγιση των Eitman, Stonehill, Moffet	5
2.4 Η προσέγγιση των Alon & Herbert	6
3. Δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου.....	10
3.1 Political risk services index.....	10
3.1.1. «Δείκτης παγκόσμιας πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου» των Frost and Sullivan (<i>World political risk forecasts</i>)	11
3.1.2. «Δείκτης Πολιτικού Κινδύνου Υπηρεσιών» του PRS Group (<i>Political Risk Services Index</i>)...	12
3.1.3. «Διεθνής οδηγός για το κίνδυνο σε επίπεδο χώρας» (<i>International Country Risk Guide Index - IRCG</i>).	14
3.2 Το μοντέλο του “Economist”	16
3.3 Το μοντέλο «Πληροφόρησης κινδύνου του επιχειρηματικού περιβάλλοντος» (<i>Business Environment Risk Intelligence Political Risk Index - BERI</i>).....	17
3.4 Το μοντέλο πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου των Alon & Herbert	19
3.5 Ο χάρτης πολιτικού κινδύνου της AON	23
4. Επιπτώσεις και αιτίες του πολιτικού κινδύνου.....	25
4.1 Επιπτώσεις πολιτικού κινδύνου	25
4.2 Αιτίες πολιτικού κινδύνου	26
5. Μελέτη Περίπτωσης.....	28
5.1 Δείκτης πολιτικού κινδύνου βάση των <i>Eitman et al.</i>	28
5.2 Μελέτη περίπτωσης : Η εφαρμογή του δείκτη πολιτικού κινδύνου των <i>Eitman et al.</i> , σε Ελλάδα και Τουρκία.....	30
5.2.1 Σύγκριση πολιτικού κινδύνου Ελλάδας Τουρκίας για το έτος 2008.....	30
5.2.2 Σύγκριση πολιτικού κινδύνου της Ελλάδας για τα έτη 2008 και 2011.....	32
5.2.3 Πρόβλεψη πολιτικού κινδύνου της Ελλάδας για το 2015 με τη χρήση του δείκτη <i>Eitman et al.</i>	33
6. Συμπεράσματα	36
Βιβλιογραφία.....	38

1. Εισαγωγή

Ο ορισμός του κινδύνου κατά ISO 31000, τον περιγράφει σαν «την επίδραση της αβεβαιότητας στους αντικειμενικούς στόχους» και τον συνδέει με την έκβαση ενός πιθανού γεγονότος και των αποτελεσμάτων που έχει η έκβαση αυτού γεγονότος και τα οποία μπορεί να είναι θετικά (επιθυμητά) ή αρνητικά (μη επιθυμητά) (Standardization I.O., 2009). Πολλές φορές αυτά τα μη επιθυμητά αποτελέσματα μπορεί να εμπεριέχουν και το στοιχείο της ευκαιρίας, δυσκολεύοντας τη σαφή οριοθέτηση των συστατικών στοιχείων του κινδύνου. Μιλώντας για πολιτικό κίνδυνο, θα πρέπει να έχουμε στην οπτική μας γωνία και την αβεβαιότητα η οποία προέρχεται από το πολιτικό περιβάλλον. Οι πολιτικοί παράγοντες είναι αυτοί που καθορίζουν την αβεβαιότητα, είτε θετικά είτε αρνητικά σε κάθε επίπεδο της πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι αρχικά να παρουσιάσει το θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώνει τον πολιτικό κίνδυνο, τους δείκτες που χρησιμοποιούνται για να τον μετρήσουν καθώς επίσης και τις επιπτώσεις του. Αυτό θα γίνει με δυο τρόπους· αρχικά θα γίνει μια βιβλιογραφική επισκόπηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών και στη συνέχεια για γίνει μια εμπειρική μελέτη περίπτωσης με τη χρήση ποσοτικών δεδομένων. Στόχος είναι να ελέγξουμε αν ένα θεωρητικό υπόδειγμα πολιτικού κινδύνου δίνει παρόμοια αποτελέσματα όπως μία εμπορική προσέγγιση μέτρησης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας παρουσιάζουμε μία επισκόπηση του όρου πολιτικός κίνδυνος, έτσι όπως αυτός αποτυπώνεται βιβλιογραφικά, η οποία αποτελεί το θεωρητικό μας πλαίσιο. Το κεφάλαιο κλείνει με μία συγκεντρωτική παρουσίαση με τη μορφή πίνακα του ορισμού του πολιτικού κινδύνου.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τους δείκτες διαβάθμισης του πολιτικού κινδύνου τους οποίους χρησιμοποιούν εταιρείες ανάλυσης πολιτικών κινδύνων, αναλυόμενους στα συστατικά τους στοιχεία. Συγκεκριμένα θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν δείκτες μέτρησης πολιτικού κινδύνου με βάση συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά και μια εμπειρική προσέγγιση όπως αυτές που εφαρμόζουν οι εταιρίες μέτρησης πολιτικού κινδύνου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τις επιπτώσεις του πολιτικού κινδύνου και αποτυπώνουμε τις παραμέτρους που το επηρεάζουν, είτε σε επίπεδο εταιρείας μέσα στα πλαίσια του οικονομικού περιβάλλοντος, είτε σε επίπεδο χώρας μέσα στα πλαίσια του κοινωνικού οικονομικού και πολιτικού περιβάλλοντος.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, το οποίο αποτελεί και το εμπειρικό τμήμα της εργασίας, επιδιώκουμε τη δημιουργία ενός καινούργιου δείκτη πολιτικού κινδύνου, ο οποίος στηρίζεται στο θεωρητικό μοντέλο των Eitman et al. που παρουσιάστηκε στο δεύτερο κεφάλαιο κάνοντας παράλληλα και μια μελέτη

περίπτωσης σε δυο διαστάσεις. Η πρώτη αφορά στο αν και κατά πόσο η διαφορά του πολιτικού κινδύνου μεταξύ δύο χωρών είναι σύμφωνη μεταξύ θεωρητικής και εμπειρικής προσέγγισης και η δεύτερη αφορά στο αν κατά και πόσο η εκτίμηση του πολιτικού κινδύνου για μία χώρα σε βάθος χρόνου συμπίπτει μεταξύ των δύο προσεγγίσεων – εμπειρικής και θεωρητικής.

Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται συνοπτικά τα συμπεράσματα, αναφορικά με τον όρο πολιτικό κίνδυνος μέσα από τη βιβλιογραφία αλλά και τη μελέτη περίπτωσης του πέμπτου κεφαλαίου.

2. Τι είναι Πολιτικός Κίνδυνος

Στο παρόν κεφάλαιο θα σκιαγραφήσουμε τον όρο «πολιτικός κίνδυνος» έτσι όπως εμφανίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία. Παρουσιάζονται οι διαστάσεις του όρου, είτε σαν αποτέλεσμα πολιτικών ή κυβερνητικών πράξεων ή και παρεμβάσεων, είτε σαν στοιχείο της διάδρασης των κυβερνητικών δρώντων με το επιχειρηματικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Αναγνωρίζουμε όρους όπως πολιτικός κίνδυνος σε μικρό επίπεδο και μεγάλο επίπεδο, πολιτικός κίνδυνος σε επίπεδο χώρας και σε επίπεδο εταιρείας. Θα εξεταστεί αρχικά η προσέγγιση των Howell, Chaddick και Kobrin η οποία παρουσιάζει τον πολιτικό κίνδυνο ως αποτέλεσμα κυριαρχικών ή κυβερνητικών πράξεων ή γεγονότων. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε την προσέγγιση του Mark Fitzpatrick, ο οποίος προσθέτει τη διάσταση του πολιτικού κινδύνου σε μικρό και μεγάλο επίπεδο για να ακολουθήσει η προσέγγιση των Eitman, Stonehill, Moffet η οποία παραθέτει και μια άλλη διάσταση του πολιτικού κινδύνου, αυτή της παγκοσμιοποίησης. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την προσέγγιση των Alon & Herbert, που θεωρούν ότι ο πολιτικός κίνδυνος δεν μπορεί να αναλυθεί μόνο σε μικρό ή μεγάλο επίπεδο καθώς πολλές φορές τα δυο επίπεδα αλληλοκαλύπτονται.

2.1 Η προσέγγιση των Howell & Chaddick και Kobrin

Οι Howell & Chaddick στο έργο τους ορίζουν τον πολιτικό κίνδυνο ως (Howell & Chaddick, 1994):

«...την πιθανότητα πολιτικές αποφάσεις, γεγονότα ή συνθήκες σε μια συγκεκριμένη χώρα - συμπεριλαμβανομένων και αυτών που χαρακτηρίζονται ως κοινωνικές -, να επηρεάσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον με τέτοιο τρόπο ώστε οι επενδυτές είτε να χάσουν χρήματα είτε να έχουν μειωμένα κέρδη...»

Στα έργα του ο Kobrin υποστηρίζει ότι υπάρχουν δυο «ακαδημαϊκοί» ορισμοί του πολιτικού κινδύνου· ο πρώτος υποστηρίζει ότι ο πολιτικός κίνδυνος αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρεμβαίνουν οι κυβερνήσεις στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, και μπορεί να παίρνει τη μορφή συγκεκριμένων κυβερνητικών ή κυριαρχικών πράξεων. Ο δεύτερος ορισμός περιγράφει τον πολιτικό κίνδυνο σαν αποτέλεσμα γεγονότων που αντανακλώνται στο πολιτικό περιβάλλον όπως για παράδειγμα μια βίαιη αλλαγή στο πολιτικό καθεστώς ή στο επίπεδο που διασταυρώνεται το περιβάλλον δραστηριότητας της εταιρείας με το πολιτικό περιβάλλον της χώρας που δραστηριοποιείται η εταιρεία. (Kobrin, 1979, σ. 67 και 1982, σελ. 33).

2.2 Η προσέγγιση του M.Fitzpatrick

Μια περαιτέρω εμβάθυνση του πολιτικού κινδύνου γίνεται από τον Mark Fitzpatrick στο άρθρο του «The Definition and Assessment of Political Risk in International Business: A Review of the Literature» αναφορικά με τον ορισμό και την εκτίμηση του πολιτικού κινδύνου, στο οποίο παρουσιάζει τέσσερις διαφορετικές ερμηνείες του όρου. Η πρώτη και πιο κοινή ερμηνεία του πολιτικού κινδύνου αφορά τη θεώρηση του ως κυβερνητική παρέμβαση στις λειτουργίες της εταιρείας και «..γίνεται με όρους κυβερνητικών ή κυριαρχικών πράξεων...». Η δεύτερη ερμηνεία αναγνωρίζει τον πολιτικό κίνδυνο

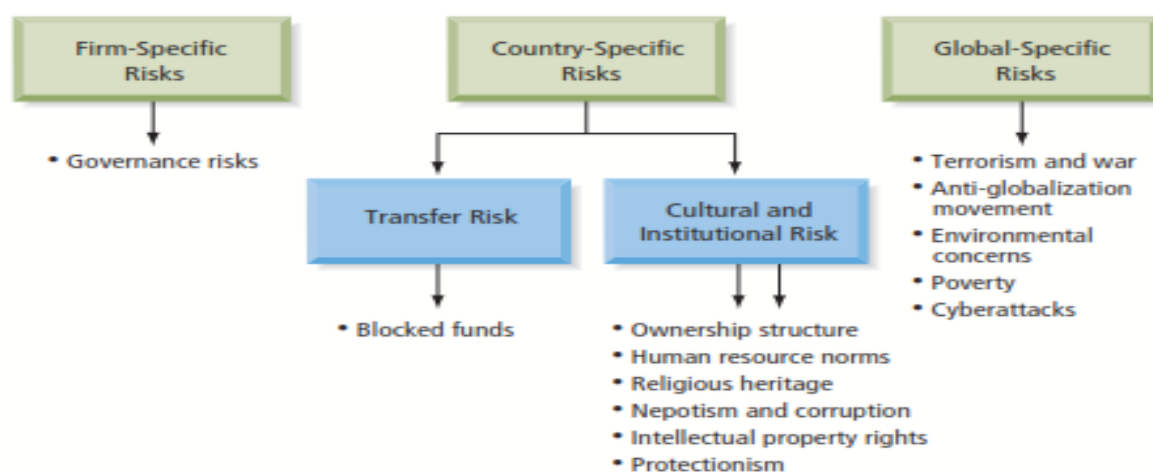
«...με όρους φαινομένων [ή περιστατικών] πολιτικής φύσεως, συνήθως [με την μορφή] πολιτικών γεγονότων ή περιορισμών που θέτει [η οικεία χώρα] σε ένα συγκεκριμένο επιχειρηματικό τομέα ή σε μια συγκεκριμένη εταιρεία [φίρμα]...».

Η τρίτη ερμηνεία διαφέρει από τις δύο πρώτες στο ότι «...εμβαθύνει την έννοια του πολιτικού κινδύνου [εξετάζοντας το] στο επίπεδο του [επιχειρηματικού/επιχειρησιακού] περιβάλλοντος παρά της απομόνωσης...». Η ερμηνεία αυτή έχει επηρεαστεί από τον Robock και τον επιχειρησιακό ορισμό του, στον οποίο ο πολιτικός κίνδυνος στις επιχειρήσεις υπάρχει όταν ασυνέχειες, οι οποίες είναι δύσκολο να προβλεφθούν, προκύπτουν ως αποτέλεσμα πολιτικών αλλαγών. Επίσης ο συγγραφέας σημειώνει ότι ο Robock επισημαίνει δυο πτυχές του πολιτικού κινδύνου που συχνά παραβλέπονται από τους κλασσικούς συγγραφείς · η πρώτη είναι η διάκριση μεταξύ πολιτικού κινδύνου και πολιτικής αστάθειας και η δεύτερη η διάκριση μεταξύ πολιτικού κινδύνου σε μακροεπίπεδο (Country specific risks) και μικροεπίπεδο (Firm specific risks). Ως πολιτικό κίνδυνο σε μικροεπίπεδο καταγράφει τα ρίσκα που σχετίζονται με μια συγκεκριμένη βιομηχανία, εταιρεία ή εγχείρημα (προτζεκτ) και πολιτικό κίνδυνο σε μακροεπίπεδο τα περιστατικά του περιβάλλοντος που επηρεάζουν όλες τις επιχειρήσεις του εξωτερικού που δραστηριοποιούνται σε μια χώρα. Επίσης διαχωρίζει τις απρόβλεπτες καταστάσεις [του περιβάλλοντος] σε αυτές που επηρεάζουν την κυριότητα των περιουσιακών στοιχείων ,όπως τις εκποιήσεις - μερικές ή ολικές και αυτών που αφορούν τις λειτουργίες, περιορισμούς ταμειακών ροών ή επιστροφών κεφαλαίων. Η τέταρτη ερμηνεία του όρου είναι παρόμοια με την τρίτη στο σημείο που «...θεωρούν τον πολιτικό κίνδυνο μέσα στα όρια ενός γενικευμένου περιβαλλοντολογικού πλαισίου, όμως διαφοροποιείται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένη αναζήτηση ή ορισμός της έννοιας του πολιτικού κινδύνου...» (Fitzpatrick, 1983, σ. 250).

Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι παρά τις διαφοροποιήσεις τους, οι τέσσερις ερμηνείες σκιαγραφούν τον πολιτικό κίνδυνο ως ενδεχόμενο ασυνέχειας. Οι δυο πρώτες είναι συνώνυμες και αφορούν συγκεκριμένα περιστατικά αλλά διαφορετικά στη φύση τους, όπως κυβερνητικές παρεμβάσεις και αλλαγές στο πολιτικό status quo, και περιγράφουν το κίνδυνο ενός συγκεκριμένου πολιτικού γεγονότος, η τρίτη ερμηνεία περιλαμβάνει πλέον του ενός [σε αριθμό] περιστατικά και επομένως αντιπροσωπεύει ένα διευρυμένο ορισμό του πολιτικού κινδύνου, αλλά συγκεντρώνεται στις συνέχειες ως τη βάση για ανάλυση ρίσκων · η τέταρτη ερμηνεία αναγνωρίζει ότι το πολιτικός κίνδυνος υπάρχει χωρίς να αναλύει περισσότερο τη φύση [του πολιτικού κινδύνου] σε βάθος.

2.3 Η προσέγγιση των Eitman, Stonehill, Moffet

Εδώ είναι χρήσιμο να παραθέσουμε και την ερμηνεία των Eitman et al. οι οποίοι έδωσαν ένα ορισμό του πολιτικού κινδύνου, έτσι όπως αυτό γίνεται αντιληπτός από τη σκοπιά των πολυεθνικών εταιρειών (Multi National Enterprise – MNE), ο οποίος στην ουσία εμβαθύνει την τρίτη διάσταση όπως την έχει καταγράψει ο Fitzpatrick. Με γνώμονα αυτή την οπτική κατηγοριοποιούν το πολιτικό κίνδυνο όχι μόνο σε μακροεπίπεδο και μικροεπίπεδο (βλ. Εικόνα 1), αλλά προσθέτουν και ένα τρίτο επίπεδο - αυτό της παγκοσμιοποίησης (Eitman et al., 2015). Συγκεκριμένα διαχωρίζουν το πολιτικό κίνδυνο σε :

Εικόνα 1.Κατηγοριοποίηση Πολιτικών Ρίσκων (Πηγή: Eitman et al., 2015)

- **Ρίσκα σε επίπεδο εταιρείας (Firm specific risks)**, ή ρίσκα σε μικροεπίπεδο και είναι στην ουσία πολιτικά ρίσκα, τα οποία επηρεάζουν την πολυεθνική είτε στο επίπεδο μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας της στη χώρα υποδοχής ή στο επίπεδο της συνολικής της δραστηριότητας. Αφορούν και το επίπεδο διακυβέρνησης (governance), καθώς μπορεί να οδηγήσουν σε σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στην πολυεθνική και τη χώρα στην οποία δραστηριοποιείται.
- **Ρίσκα σε επίπεδο χώρας (Country specific risks)** ή ρίσκα σε μακροεπίπεδο, είναι στην ουσία πολιτικά ρίσκα τα οποία επηρεάζουν την πολυεθνική είτε σε επίπεδο μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας της στη χώρα υποδοχής ή στο επίπεδο της συνολικής της δραστηριότητας, αλλά προέρχονται αποκλειστικά από την χώρα δραστηριοποίησης της πολυεθνικής (υποδοχής). Χωρίζονται σε δυο κατηγορίες : τα ρίσκα περιορισμού – που αφορούν τους περιορισμούς στη διακίνηση κεφαλαίων – και τα ρίσκα που οφείλονται στην κουλτούρα και τους θεσμούς – και προέρχονται από την ιδιοκτησιακή δομή, το ανθρώπινο δυναμικό, τη θρησκευτική κληρονομιά, το νεποτισμό και τη διαφθορά, κ.λπ.
- **Ρίσκα σε παγκόσμιο επίπεδο (Global specific risks)** που αφορούν πολιτικά ρίσκα τα οποία επηρεάζουν την πολυεθνική είτε σε επίπεδο μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας της στη χώρα υποδοχής ή στο επίπεδο της συνολικής της δραστηριότητας, αλλά πηγάζουν στο παγκόσμιο επίπεδο και αφορούν τρομοκρατικές επιθέσεις, κυβερνοεπιθέσεις, το κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης, περιβαλλοντικές ανησυχίες, φτώχεια κ.λπ.

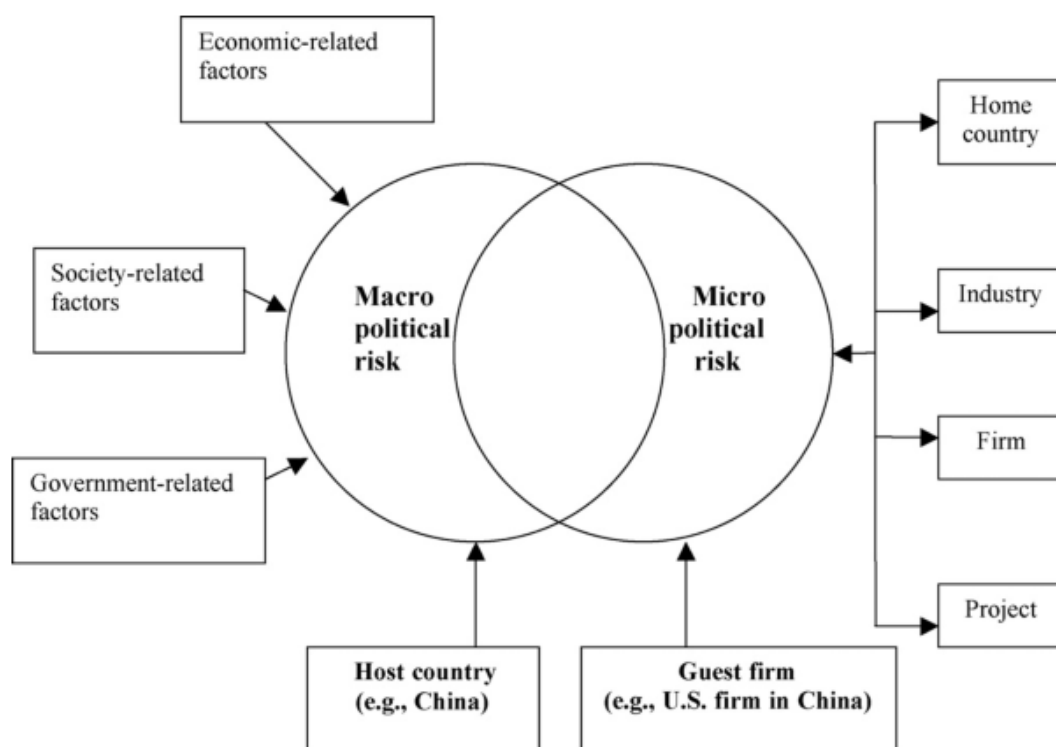
Συμπερασματικά η προσέγγιση των συγγραφέων έρχεται να συμπληρώσει τη θεώρηση του πολιτικού κινδύνου θεωρώντας ότι δεν πρέπει να το σχετίζουμε με συγκεκριμένες γεωγραφικές

περιοχές και με συγκεκριμένες κατηγορίες εταιρειών, αλλά πρέπει να το εξετάζουμε και σε παγκόσμιο επίπεδο.

2.4 Η προσέγγιση των Alon & Herbert

Μια εναλλακτική προσέγγιση για τον πολιτικό κίνδυνο παρουσιάζεται από τους Alon & Herbert, οι οποίοι θεωρούν ότι σαν όρος εμπεριέχει πολιτικά γεγονότα και διαδικασίες που δυνητικά μπορούν να επηρεάσουν το επιχειρηματικό περιβάλλον, συμφωνώντας με τον Robock στο διαχωρισμό του πολιτικού κινδύνου σε μακροεπίπεδο και μικροεπίπεδο. Θεωρούν όμως ότι δεν μπορεί να καταστεί πλήρης ο διαχωρισμός σε αυτά τα δυο επίπεδα γιατί μοιράζονται αρκετά κοινά συστατικά στοιχεία που εδράζουν στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Όπως φαίνεται και στην εικόνα 2 αυτό έχει σαν αποτέλεσμα κάποιες φορές οι δυο αυτές συνιστώσες (μικρο – μακρο) να αλληλοκαλύπτονται. (Allon & Herbert, 2009, σ. 127).

Micro vs. macro political risk

Εικόνα 2. Μίκρο και μακρο πολιτικό κίνδυνος (Πηγή: Alon & Herbert, 2009)

Θεωρούν επίσης ότι ο πολιτικός κίνδυνος έχει τρεις διαστάσεις: η πρώτη διάσταση, που προαναφέρθηκε, αφορά το διαχωρισμό σε Μικροεπίπεδο και Μακροεπίπεδο¹, η δεύτερη διάσταση

¹ Πρόκειται για το διαχωρισμό που κάνει ο Rocbock σε Firm specific risks (Ρίσκα σε επίπεδο εταιρείας/μίκρο) και Country specific risks (Ρίσκα σε επίπεδο χώρας/μάκρο).

διαχωρισμό σε εσωτερικές και εξωτερικές πηγές² και η τρίτη διάσταση το διαχωρισμό σε θετικά και αρνητικά αποτελέσματα³.

Για κάποιους θεωρητικούς (Sotillota, 2013) ο πολιτικός κίνδυνος:

«... ορίζεται ως μη οικονομικό ρίσκο, για κάποιους άλλους ως ανεπιθύμητες κυβερνητικές παρεμβάσεις στην επιχειρησιακή λειτουργία ή και η πιθανότητα διακοπής των λειτουργιών μιας πολυεθνικής λόγω πολιτικών παρεμβάσεων-γεγονότων, για μια άλλη κατηγορία αναλυτών ορίζεται ως ασυνέχειες στο επιχειρησιακό περιβάλλον που απορρέουν από πολιτικές αλλαγές και έχουν πιθανή επίπτωση στα κέρδη ή τους σκοπούς της εταιρείας, ενώ άλλοι το ταυτίζουν με την πολιτική αστάθεια και τη ριζική πολιτική αλλαγή στη χώρα υποδοχής...»

Υπάρχουν αναλυτές οι οποίο θεωρούν ότι το πολιτικό κίνδυνος *«..είναι συστατικό στοιχείο αυτού που χαρακτηρίζεται ως ρίσκο χώρας (country risk) ...»* (Nwangwu, 2016, σ. 132) και υπάρχουν και οι αναλυτές που θεωρούν ότι το πολιτικό κίνδυνος πρέπει να αναλύεται μόνο σε επίπεδο εταιρείας, δηλαδή *«...να αναλύεται μόνο σε μικρο επίπεδο..»* (Frei & Ruloff, 1988, σ. 4). Η θεωρητική προσέγγιση των I.Alon T.Herbert – αν και γίνεται με οικονομικούς όρους - στον αντίποδα θεωρεί ότι *«...Αυτό το ρίσκο [το πολιτικό] έχει δυο συνιστώσες, τη μάκρο που επηρεάζει όλες τις επιχειρήσεις σε μια χώρα και τη μικρο που επηρεάζει συγκεκριμένες εταιρείες ή φέρμες..»* (Allon & Herbert, 2009, σ. 52) οι οποίες συνιστώσες πολύ συχνά υπερκαλύπτονται σε αρκετούς τομείς και πηγάζουν από οικονομικά και κοινωνικά αίτια αλλά και από κυβερνητικές παρεμβάσεις.

Συγκεντρώνοντας τα ευρήματα της μελέτης μας στον Πίνακα 1 παραθέτουμε την αντίληψη του πολιτικού κινδύνου όπως την καταγράψαμε στην έρευνα για τον όρο.

² Οι εξωτερικές πηγές προέρχονται εκτός των συνόρων της χώρας υποδοχής, και θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν συγκρούσεις, απόπειρες επιρροής ή προσπάθειες συνεταιρισμού μεταξύ της χώρας υποδοχής και άλλων χωρών. Εσωτερικές πηγές προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας υποδοχής, και θα μπορούσαν να περιλάβουν κυβερνητικές ενέργειες ή πολιτικές, διαμάχες για την εξουσία μεταξύ των τοπικών θρησκευτικών ή κοινωνικών ομάδων ή κοινωνικών / οικονομικών συνθηκών.

³ Ο πολιτικός κίνδυνος προέρχεται από την αβεβαιότητα σε σχέση με δυνητικά αποτελέσματα, τα οποία μπορεί είτε να βοηθήσουν ή να εμποδίσουν επιχειρηματικά συμφέροντα, δηλαδή να αποδειχθούν καλύτερα ή χειρότερα από το αναμενόμενο. Ο πολιτικός κίνδυνος είναι ένα «ουδέτερο» φαινόμενο στο οποίο αντιστοιχίζονται πιθανότητες για την εμφάνιση θετικού ή αρνητικού αποτελέσματος για τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Πίνακας 1: Αντίληψη πολιτικού κινδύνου με βάση τη βιβλιογραφία

Αντίληψη πολιτικού κινδύνου		Πράξεις των εθνικών κυβερνήσεων	Κυβερνητική παρέμβαση στις εταιρικές λειτουργίες	Εμφάνιση πολιτικών εκδηλώσεων συμβάντων αλλαγών	Αλλαγές στο επιχειρηματικό περιβάλλον	Εταιρική φήμη	Εταιρικά προσανατολισμένα ρίσκα (Micro-macro- global)	Αδυναμία πληρωμής
Συγγραφείς	Weston and Sorge (1972)	0						
	Aliber (1975), Baglini (1976), Carlson (1969), Channon (1978), Greene (1974), Lloyd (1976), Zenoff (1967), Feils & Sabac (2000), Heinz and Zelner (2010)		0					
	Haendel, West & Meadow (1975)			0				
	Root (1972)-(1982)			0				
	Robock (1971)			0	0			
	Miga (2010)	0						
	Fitzpatrick (1983)			0	0			
	Clark & Tunaru (2005)			0				
	Inkster (2008)					0		
	Eiteman, Stonehill, Moffet (2015)						0	
	Dymza (1972)				0			
	Goddard (1990)						0	
	Sotillota (2013)	0	0	0	0	0	0	
	Finnetry (2011)			0				
	Frei, Ruloff (1987)						0	
	Keillor, Houser, Griffin (2009)							0
	Simmons (1973)	0					0	
	Kobrin(1971-1982)			0			0	
	Van Agtmael (1976)			0				
	Green (1975), Hersbargerand & Norager (1976), Nehrt (1970), Rodriquez and Carter (1976), Van Atmagael (1976) , Zink (1973)	0		0				
Allon & Herbert (2009)		0				0		
Stapenhurst (1992)						0		
Lloyd (1974)	0							
Nwangwu (2016)						0		

Κλείνουμε το κεφάλαιο θεωρώντας ότι τρεις είναι οι κυρίαρχες τάσεις σχετικά με το θεωρητικό πλαίσιο του όρου πολιτικός κίνδυνος και το επίπεδο αναφοράς (βλέπε Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Πολιτικός κίνδυνος και επίπεδο αναφοράς.

Πολιτικός κίνδυνος	Επίπεδο αναφοράς			
	Μάκροεπίπεδο (Επίπεδο χώρας)	Μίκροεπίπεδο (Επίπεδο εταιρείας)	Παγκόσμιο επίπεδο	Μάκροεπίπεδο & μίκροεπίπεδο
Ως αποτελέσματα της πολιτικής δραστηριότητας		X		
Ως αποτέλεσμα πολιτικών γεγονότων και της δομής του συστήματος	X	X		
Ως ανάλυση του περιβάλλοντος σε σχέση με συνολικό επίπεδο βιομηχανίας ή σε συγκεκριμένους τομείς αυτής	X	X	X	X

Η πρώτη θεωρεί ότι ο πολιτικός κίνδυνος πηγάζει από πράξεις που προέρχονται είτε από τις κυβερνήσεις είτε τους πολιτικούς δρώντες, είναι δηλαδή «ανεπιθύμητα αποτελέσματα της πολιτικής δραστηριότητας» (Jarvis & Griffiths, 2007, σ. 11) και είναι η τάση που κυριάρχησε από το 1950 και εξακολουθεί να έχει σημαντική βαρύτητα μέχρι και σήμερα. Η δεύτερη τάση παρουσιάζει τον πολιτικό κίνδυνο με όρους πολιτικών γεγονότων και της δομής του συστήματος, ενώ η τρίτη τάση προσπαθεί να αναλύσει το περιβάλλον σε σχέση με τον κίνδυνο σε συνολικό επίπεδο βιομηχανίας ή σε συγκεκριμένους τομείς αυτής (projects) (Jarvis & Griffiths, 2007, σσ. 14-18).

3. Δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ο πολιτικός κίνδυνος είναι μια σύνθετη έννοια και η ανάλυση του προκύπτει από την ανάλυση και μέτρηση των επιμέρους συστατικών του στοιχείων. Υπάρχουν αρκετές εταιρείες/σύμβουλοι που παρέχουν μελέτες πολιτικής διακινδύνευσης, χρησιμοποιώντας δείκτες όπως τους: Bank of America World Information Services, Business Environment Risk Intelligence (BERI), Control Risk Information Services (CRIS), Economist Intelligence Unit (EIU), Euromoney, Institutional Investor, Standard & Poor's Rating Group (S&P), World Political Risk Forecasts (WPRF - Coplin and O'Leary Rating System) by Frost and Sullivan ο οποίος μετασηματίστηκε στον Political Risk Index (Coplin and O'Leary Rating System) by The PRS Group, International Country Risk Guide by The PRS Group, Moody's Investor Services, Business International Index of Environmental Risk (BIIER), The Political System Stability Index (PSSI), Oxford Analytica, Maplecroft , Country Risk Solutions (CRS), Business Monitor International (BMI), The Benche, (Chen & Lin, 1994) (Erb, Campbell, & Viskanta, 1996) (Snider, 2005) ,και αρκετοί άλλοι.

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε 5 δείκτες διαβάθμισης πολιτικού κινδύνου που συναντώνται στη βιβλιογραφία και χρησιμοποιούνται από εταιρείες ανάλυσης, θα αναλύσουμε τα συστατικά τους στοιχεία και θα κάνουμε και μια συνοπτική παρουσίαση του Political Risk Map της εταιρείας AON, που αποτελεί ένα εφαρμοσμένο εμπειρικό μοντέλο πρόβλεψης.

3.1 Political risk services index

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε τους δείκτες πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου που χρησιμοποιεί το PRS Group για τις μελέτες του και είναι ο Political Risk Services (PRS) Index των W.Coplin & M.O' Leary και ο International Country Risk Guide Index. Επειδή όμως ο δείκτης PRS στηρίζεται στη δουλειά των Coplin & O'Leary, τον World Political Risk Forecasts που χρησιμοποιήθηκε και από άλλες εταιρείες παρουσιάζεται και αυτός στην τρέχουσα ενότητα.

3.1.1. «Δείκτης παγκόσμιας πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου» των Frost and Sullivan (World political risk forecasts)

Οι Coplin & O'Leary (1983,σ.15) περιγράφουν την εξής λογική μέτρησης του πολιτικού κινδύνου σε επίπεδο χώρας, απαντώντας σε δυο βασικά ερωτήματα:

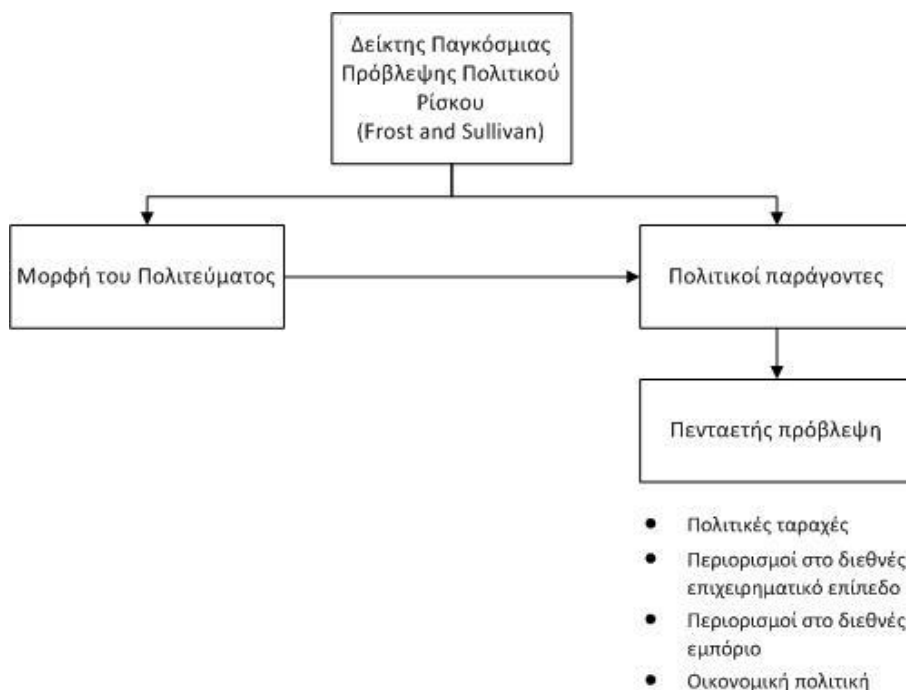
Πρώτον ποια θα είναι η μορφή των καθεστώτων [κυβερνήσεων] της χώρας μέσα στην επόμενη πενταετία. Η απάντηση αφορούσε τρεις συγκεκριμένες επιλογές/σενάρια⁴ (regime scenarios) και σε κάθε επιλογή υπήρχε υπολογισμένη η πιθανότητα εμφάνισης.

Δεύτερον εξετάζει τις επιπτώσεις που είχε στους παρακάτω δείκτες η πραγματοποίηση ενός από τα τρία σενάρια (regime scenarios) του πρώτου ερωτήματος:

- **Πολιτικές ταραχές:** Η εμφάνιση βίας με τη μορφή απεργιών, διαδηλώσεων, εξεγέρσεων, ανταρτοπόλεμου και τρομοκρατικών ενεργειών και εξωτερικού πολέμου.
- **Περιορισμοί στο διεθνές επιχειρηματικό επίπεδο:** Περιορισμοί στις τιμές των μετοχών, των εθνικών επιχειρήσεων, στη φορολόγηση, στον επαναπατρισμό και τις συναλλαγές κεφαλαίων.
- **Περιορισμοί στο διεθνές εμπόριο:** Δασμολογικοί και μη δασμολογικοί περιορισμοί, εξαγωγικές επιδοτήσεις και δυσκολίες πληρωμών στους εισαγωγείς.
- **Οικονομική πολιτική:** Φορολογικοί και νομισματικοί έλεγχοι, εργατική και μισθολογική νομοθεσία και διεθνείς δανειοληπτικές πρακτικές.

Οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα οδηγούν στην «κατασκευή» ενός μοναδικού δείκτη κινδύνου ο οποίος παίρνει τις τιμές (A-,A,A+,B-,B,B+,C-,C,C+,D-,D,D+) και υποδηλώνει για τις χώρες που βαθμολογούνται με A και B ένα «...σχετικά ήρεμο πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, περιορισμένο αναφορικά με το διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον και σχετικά ανοικτό στο διεθνές εμπόριο...». Αντίστοιχα οι χώρες που βαθμολογούνται με C και D «...παρουσιάζουν μια μεγάλη ποικιλία [διαφοροποίηση] αναφορικά με τους λόγους που εμφανίζουν υψηλούς βαθμούς επικινδυνότητας...» (Coplin & O'Leary, 1983).

⁴ Τα πιθανά σενάρια αναφορικά με το καθεστώς της χώρας αφορούν τη διατήρηση του υπάρχοντος κυβερνητικού σχηματισμού ή και των συνεχιστών του, την στροφή σε μιλιταριστικά καθεστώτα και τέλος την άνοδο εθνικιστικών/λαϊκιστικών μορφών διακυβέρνησης.

Εικόνα 3: World Political Risk Forecasts Index

Σημειώνουμε ότι αυτή η μέθοδος μέτρησης πολιτικού κινδύνου χρησιμοποιήθηκε από το Political Risk Services division of Frost & Sullivan, Inc. και εστιάζει κυρίως σε παράγοντες που επηρεάζουν το επιχειρηματικό περιβάλλον όπως οι πολιτικές ταραχές, οι περιορισμοί στο εμπόριο και οι περιορισμοί στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Επίσης η πρόβλεψη γίνεται σε επίπεδο πενταετίας, χρονικό διάστημα αρκετά μεγάλο για να προβλεφθούν οποιοσδήποτε αλλαγές. Ίσως και αυτός ήταν ο λόγος που στο μετασχηματισμό του που εξετάζουμε στην επόμενη υποενοότητα προβλέφθηκε και η δυνατότητα πιο βραχυχρόνιας πρόβλεψης (δεκαοκτάμηνη πρόβλεψη).

3.1.2. «Δείκτης Πολιτικού Κίνδυνου Υπηρεσιών» του PRS Group (Political Risk Services Index)

Ο συγκεκριμένος δείκτης αποτελεί τη συνέχεια του δείκτη World Political Risk Forecasts καθώς το Political Risk Services Division των Frost & Sullivan, Inc. συγχωνεύτηκε με το PRS Group. Είναι ένα εργαλείο πρόβλεψης κινδύνου των επενδύσεων σε δυο στάδια, καθώς στο πρώτο στάδιο αναγνωρίζονται τρία πιθανά μελλοντικά σενάρια σχετικά με το πολίτευμα της χώρας για δυο συγκεκριμένες χρονικές περιόδους (δεκαοκτώ μηνών και πέντε ετών αντίστοιχα) και στη συνέχεια προσδίδει μια πιθανότητα πραγματοποίησης του κάθε σεναρίου αναφορικά με το πολίτευμα στο δεκαοκτάμηνο ή την πενταετία αντίστοιχα (The PRS Group , 2016a). Ο δείκτης χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή αναλύσεων 60 χωρών (για το διάστημα 1979-1993) ενώ από το 1993 και μετά ο αριθμός των χωρών αυξήθηκε σε 100.

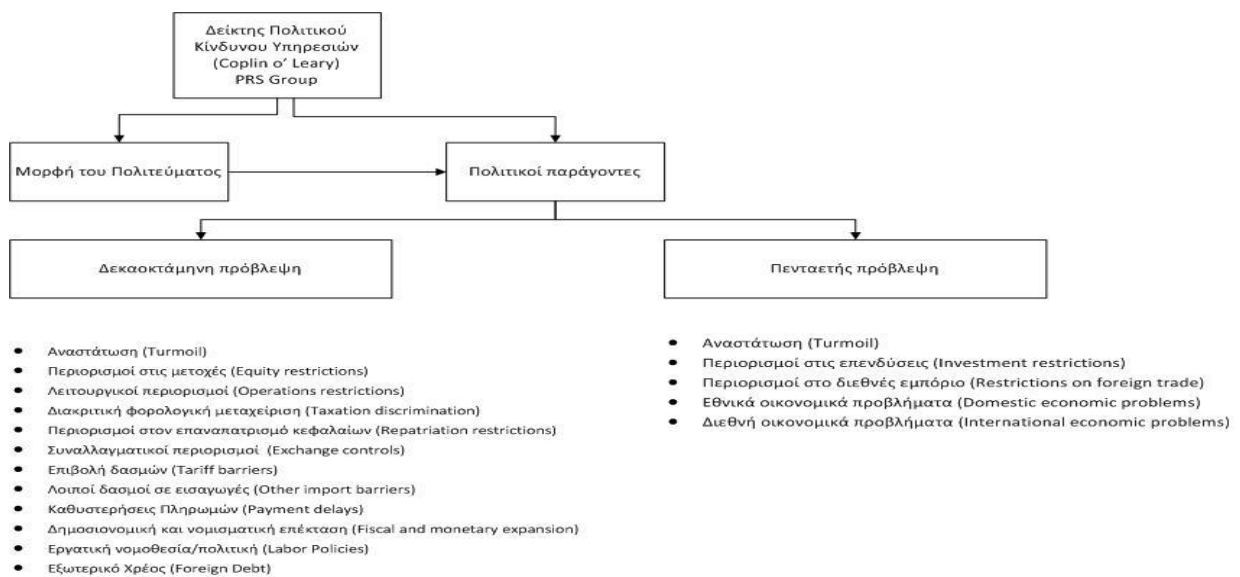
Οι δείκτες πολιτικού κινδύνου που αναλύονται στη δεκαοκτάμηνη πρόβλεψη είναι :

- **Αναστάτωση (Turmoil):** Πράξεις προερχόμενες από πολιτικές ομάδες ή ξένες κυβερνήσεις και μπορούν να απειλήσουν ή βλάψουν άτομα και περιουσίες⁵.
- **Περιορισμοί στις μετοχές (Equity restrictions):** Περιορισμοί στην δραστηριότητα που έχουν οι ξένοι επενδυτές στην εγχώρια επιχειρηματική σκηνή.
- **Λειτουργικοί περιορισμοί (Operations restrictions):** Περιορισμοί αναφορικά με τη λειτουργία της ξένης επιχείρησης σε όλα τα επίπεδα, σχετιζόμενοι με την διαδραστικότητα αυτής με τους κυβερνητικούς θεσμούς αλλά και την ακεραιότητα του νομικού συστήματος.
- **Διακριτική φορολογική μεταχείριση (Taxation discrimination):** Φορολογικές πολιτικές οι οποίες μπορεί να εξυπηρετούν συγκεκριμένα συμφέροντα.
- **Περιορισμοί στον επαναπατρισμό κεφαλαίων (Repatriation restrictions):** Πρακτικές και πολιτικές που σχετίζονται με τον επαναπατρισμό κεφαλαίων που προέρχονται από κέρδη, μερίσματα κ.α. .
- **Συναλλαγματικοί περιορισμοί (Exchange controls):** Πρακτικές και πολιτικές που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν την μετατροπή σε εγχώριο νόμισμα.
- **Επιβολή δασμών (Tariff barriers):** Η οικονομική επιβάρυνση που επιβάλλεται στις εισαγωγές.
- **Λοιποί δασμοί σε εισαγωγές (Other import barriers):** Πρακτικές και πολιτικές όπως ποσοτώσεις και αδειοδοτήσεις.
- **Καθυστερήσεις Πληρωμών (Payment delays):** Η συνέπεια ή και ασυνέπεια εξυπηρέτησης των δανειακών υποχρεώσεων.
- **Δημοσιονομική και νομισματική επέκταση (Fiscal and monetary expansion):** Η εκτίμηση του αποτελέσματος των κυβερνητικών δαπανών, της φορολογίας των επιτοκίων και λοιπές νομισματικές πολιτικές.
- **Εργατική νομοθεσία/πολιτική(Labor policies):** Πολιτικές της κυβέρνησης αναφορικά με τα εργασιακά θέματα, δράσεις συνδικαλιστικές/εργατικές σωματεία.
- **Εξωτερικό χρέος (Foreign debt):** Το μέγεθος του χρέους σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας καθώς και η δυνατότητα εξυπηρέτησης του από τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα.

Για την πενταετή πρόβλεψη το μοντέλο χρησιμοποιεί πέντε δείκτες - τέσσερις καινούριους και δανείζεται ένα δείκτη από τη δεκαοκτάμηνη πρόβλεψη αυτόν της αναστάτωσης. Οι δείκτες πολιτικού κινδύνου που αναλύονται στη πενταετή πρόβλεψη είναι (The PRS Group , 2016a) :

- **Περιορισμοί στις επενδύσεις (Investment restrictions):** Η αποτύπωση του παρόντος κλίματος και οι πιθανές αλλαγές στο πεδίο των ξένων επενδύσεων.
- **Περιορισμοί στο διεθνές εμπόριο (Restrictions on foreign trade):** Η αποτύπωση του παρόντος κλίματος και οι πιθανές αλλαγές στο πεδίο του διεθνούς εμπορίου
- **Εθνικά οικονομικά προβλήματα (Domestic economic problems):** Η βαθμονόμηση της χώρας με βάση την πενταετή καταγραφή του κατακεφαλήν ΑΕΠ, το ρυθμό ανάπτυξης του ΑΕΠ, του πληθωρισμού, της ανεργίας, των κεφαλαιακών επενδύσεων και του δημοσιονομικού ισοζυγίου.
- **Διεθνή οικονομικά προβλήματα (International economic problems):** Η βαθμονόμηση της χώρας με βάση την πενταετή καταγραφή του τρέχοντος λογαριασμού (ως ποσοστό του ΑΕΠ), ο λόγος εξυπηρέτησης του εθνικού χρέους προς τις εξαγωγές και το ετήσιο ποσοστό αλλαγής της αξίας του συναλλάγματος.

⁵ Αφορά εξεγέρσεις και διαδηλώσεις, πολιτικά υποκινούμενες απεργίες, διαφωνίες με άλλα κράτη που επηρεάζουν τις επιχειρήσεις, τρομοκρατικές δραστηριότητες και ανταρτοπόλεμο, εθνικό ή υπερεθνικό πόλεμο, πράξεις αστικού εγκλήματος που επηρεάζουν προσωπικό ξένων εταιρειών και πράξεις οργανωμένου εγκλήματος που επηρεάζουν την πολιτική σταθερότητα ή τις διεθνείς επιχειρήσεις.

Εικόνα 4: Political Risk Services Index by Coplin & O' Leary

Κλείνοντας αξίζει να σημειώσουμε ότι η δυνατότητα πρόβλεψης σε δυο χρονικά στάδια (δεκαοκτώ μηνών ή/και πέντε ετών αντίστοιχα) σε σχέση με τον δείκτη Δείκτης Παγκόσμιας Πρόβλεψης Πολιτικού Κινδύνου, ενισχύει την εγκυρότητα πρόβλεψης του πολιτικού κινδύνου της προς εξέτασης χώρας και μπορεί να εμφανίσει τα στοιχεία διαφοροποίησης σε βάθος χρόνου. Επίσης όπως και ο προκάτοχος του εστιάζει και αυτός σε παράγοντες που επηρεάζουν το επιχειρηματικό περιβάλλον όπως οι πολιτικές ταραχές, οι περιορισμοί στο εμπόριο και οι περιορισμοί στο επιχειρηματικό περιβάλλον, παρέχοντας μια εικόνα του πολιτικού κινδύνου στηριγμένη περισσότερο σε θέματα οικονομικών περιορισμών σε σχέση με τον επόμενο δείκτη (ICRG) που θα παρουσιάσουμε και ο οποίος έχει μια ευρύτερη θεώρηση της οικονομίας στον τρόπο που επηρεάζει τον πολιτικό κίνδυνο.

3.1.3. «Διεθνής οδηγός για το κίνδυνο σε επίπεδο χώρας» (International Country Risk Guide Index - ICRG).

Ο δείκτης ICRG παρουσιάστηκε το 1980 από τους συντάκτες του Newsletter International report, και το 1992 ενσωματώθηκε στις υπηρεσίες πρόβλεψης κινδύνου του PRS Group προς τους επιχειρηματικούς πελάτες του και αφορά ένα σύνολο εκατό χωρών.

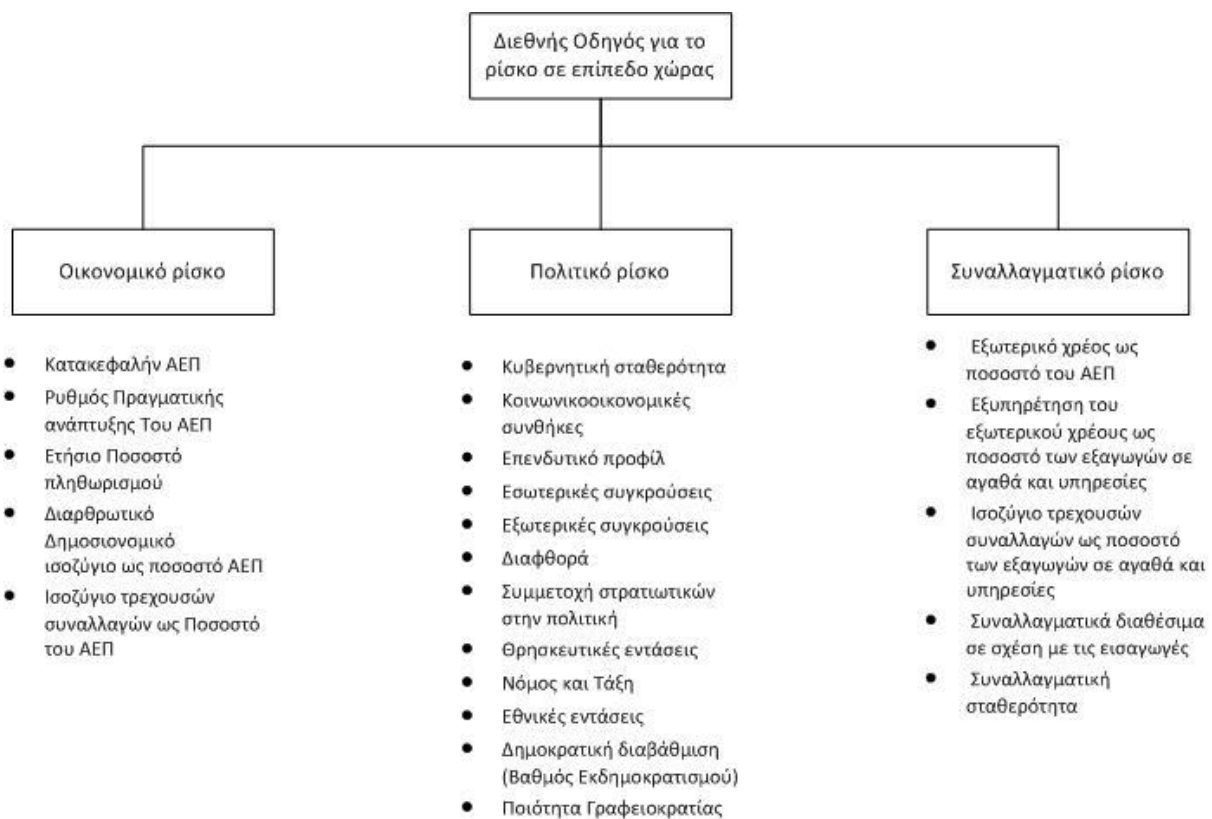
Ο δείκτης βασίζεται σε είκοσι δύο συστατικά στοιχεία τα οποία είναι ομαδοποιημένα σε τρεις κατηγορίες κινδύνου: πολιτικό, συναλλαγματικό και οικονομικό. Ο διαμοιρασμός των συστατικών κατηγοριών στις τρεις ομάδες γίνεται ως εξής: το πολιτικό ρίσκο καταλαμβάνει δώδεκα από τις είκοσι δύο κατηγορίες, το συναλλαγματικό και το οικονομικό ρίσκο από πέντε κατηγορίες έκαστο⁶.

⁶ Συγκεκριμένα: το οικονομικό ρίσκο περιλαμβάνει τους εξής δείκτες - κατακεφαλήν ΑΕΠ, ρυθμός πραγματικής ανάπτυξης του ΑΕΠ, Ετήσιο ποσοστό πληθωρισμού, διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο ως ποσοστό ΑΕΠ και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ - ενώ το συναλλαγματικό ρίσκο περιλαμβάνει ως δείκτες το εξωτερικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους ως ποσοστό των εξαγωγών σε αγαθά και υπηρεσίες, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό των εξαγωγών σε αγαθά και υπηρεσίες, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα σε σχέση με τις εισαγωγές και τέλος τη συναλλαγματική σταθερότητα.

Για να προκύψει ο βαθμός κινδύνου της εξεταζόμενης χώρας η διαδικασία βαθμολόγησης γίνεται ακολούθως: αρχικά αποδίδεται ένας βαθμός σε κάθε ένα από τα συστατικά στοιχεία και στη συνέχεια αθροίζονται για κάθε ομάδα, ώστε να προκύψει ένα συνολικός βαθμός για κάθε μια από τις τρεις κατηγορίες κινδύνου (πολιτικός, συναλλαγματικός, οικονομικός). Τα αποτελέσματα για τις τρεις κατηγορίες συνδυάζονται στη βάση μιας φόρμουλας, έτσι ώστε να αποδώσουν το συνολικό, σύνθετο βαθμό κινδύνου της χώρας.

Ο δείκτης πολιτικού κινδύνου έχει σα σκοπό τη δυνατότητα πρόβλεψης της πολιτικής σταθερότητας μιας χώρας και περιλαμβάνει τους εξής δείκτες (The PRS Group, 2016b):

- **Κυβερνητική σταθερότητα:** Η ικανότητα της κυβέρνησης να φέρει εις πέρας το κυβερνητικό πρόγραμμα και να μπορέσει να παραμείνει στην εξουσία.
- **Κοινωνικοοικονομικές συνθήκες:** Οι κοινωνικοοικονομικές πιέσεις που ασκούνται από τα κοινωνικά στρώματα και μπορούν να περιορίσουν το κυβερνητικό έργο ή να πυροδοτήσουν κοινωνικές αναταραχές.
- **Επενδυτικό προφίλ:** Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον κίνδυνο των επενδύσεων και δεν καλύπτονται από άλλα πολιτικά οικονομικά και κοινωνικά συστατικά.
- **Εσωτερικές συγκρούσεις:** Η πολιτική βία στη χώρα και το πραγματικό ή πιθανό αντίκτυπο που έχει στη διακυβέρνηση.
- **Εξωτερικές συγκρούσεις:** Η παρέμβαση στο κυβερνητικό έργο μέσω πράξεων ξένων δρώντων (που διαβαθμίζονται από μη βίαιες έως βίαιες παρεμβάσεις)
- **Διαφθορά:** Ο βαθμός διαφθοράς του πολιτικού συστήματος.
- **Συμμετοχή στρατιωτικών στην πολιτική:** Η εμπλοκή του στρατού σε θέματα πολιτικής θεωρείται ως περιοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη της δημοκρατίας, οδηγώντας σε μορφές απολυταρχικών, αυταρχικών καθεστώτων.
- **Θρησκευτικές εντάσεις:** Η προσπάθεια επικράτησης σε κυβερνητικό/κοινωνικό επίπεδο μιας θρησκευτικής ομάδας, με σκοπό να αντικαταστήσει τους πολιτικούς με θρησκευτικούς νόμους και να αποκλείσει άλλες θρησκευτικές ομάδες από τις πολιτικές και κοινωνικές διαδικασίες.
- **Νόμος και Τάξη:** Ως Νόμος θεωρείται η δύναμη και η ολότητα του νομικού συστήματος μιας χώρας και ως Τάξη θεωρείται η εκτίμηση της τήρησης των νόμων.
- **Εθνικές εντάσεις:** Ο βαθμός που υπάρχουν εντάσεις στο εσωτερικό μίας χώρας και οφείλονται σε φυλετικές, εθνικές ή και γλωσσικές αιτίες.
- **Δημοκρατική διαβάθμιση (Βαθμός Εκδημοκρατισμού):** Ο βαθμός στον οποίο η εκάστοτε κυβέρνηση ανταποκρίνεται στην εικόνα που έχει σε σχέση με αυτή ο λαός.
- **Ποιότητα Γραφειοκρατίας:** Εξετάζεται η ποιότητα και πόσο ισχυρή είναι η γραφειοκρατία στα θεσμικά όργανα της κυβέρνησης.

Εικόνα 5: International Country Risk Guide Index (ICRG)

Το μοντέλο είναι το πρώτο το οποίο θεωρεί τον πολιτικό κίνδυνο σαν ένα από τα τρία συστατικά στοιχεία ενός διευρυμένου όρου που ορίζεται ως «κίνδυνος χώρας».

3.2 Το μοντέλο του “Economist”.

Ένα διαφορετικό μοντέλο που προσφέρεται για να προβλεφθεί ο πολιτικός κίνδυνος παρουσιάστηκε το 1986 από το περιοδικό Economist, και αφορά την ανάλυση κινδύνου χωρών, κάνοντας χρήση 6 δεικτών πολιτικού χαρακτήρα και 4 δεικτών κοινωνικού χαρακτήρα, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν αυτό που η βιβλιογραφία ορίζει ως πολιτικό κίνδυνο – θεωρώντας ότι κάλλιστα μπορούν να αποτελέσουν μια ενιαία κατηγορία δεικτών, τους κοινωνικοπολιτικούς (Howell & Chaddwick, 1994).

Οι έξι πολιτικοί δείκτες που χρησιμοποιεί το μοντέλο είναι:

- **Κακοί γείτονες (Bad neighbors):** Εξετάζει τη γειννίαση με μια υπερδύναμη ή εναλλακτικά την ιστορικότητα βίας στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή που ανήκει η κάθε προς εξέταση χώρα.
- **Αυταρχισμός (Authoritarianism):** Εξετάζει το έλλειμμα δημοκρατίας και την ύπαρξη αυταρχικών, ολιγαρχικών καθεστώτων.
- **Δυσκαμψία (Staleness):** Εξετάζει το βαθμό στον οποίο η ηγεσία μιας χώρας γίνεται δύσκαμπτη στο κυβερνητικό έργο της σε βάθος δεκαετίας.
- **Νομιμότητα/νομιμοποίηση (Illegitimacy):** Εξετάζει το βαθμό αποδοχής της εκάστοτε κυβέρνησης από τον πληθυσμό/ψηφοφόρους.
- **Στρατηγοί στην εξουσία (Generals in power):** Εξετάζει το βαθμό συμμετοχής του στρατού στην εξουσία.
- **Πόλεμος/ένοπλες συρράξεις (War/Armed insurrection):** Εξετάζει σε ιστορική βάση τις πολεμικές ή ένοπλες συρράξεις που αφορούν τη χώρα.

Οι τέσσερις κοινωνικοί δείκτες είναι :

- **Βαθμός Αστικοποίησης (Urbanisation):** Εξετάζει το ρυθμό αύξησης της συγκέντρωσης του πληθυσμού στα αστικά κέντρα αλλά και του αριθμού κατοίκων σε αυτά.
- **Ισλαμικός Φονταμενταλισμός (Islamic Fundamentalism):** Εξετάζει την ύπαρξη του ισλαμικού/μουσουλμανικού στοιχείου και το βαθμό που η ύπαρξη του λειτουργεί αποτρεπτικά για τους ξένους επενδυτές.
- **Διαφθορά (Corruption):** Εξετάζει το βαθμό στον οποίο η διαφθορά του συστήματος επηρεάζει τις ξένες επενδύσεις.
- **Εθνικές εντάσεις (National tensions):** Εξετάζει το βαθμό στον οποίο εθνικές, φυλετικές και θρησκευτικές εντάσεις στα πλαίσια της χώρας, λειτουργούν αποσταθεροποιητικά.

Εικόνα 6: The Economist model

Θα πρέπει να σημειώσουμε όπως φαίνεται και από την παραπάνω εικόνα ότι το συγκεκριμένο μοντέλο είναι το μόνο που δεν χρησιμοποιεί οικονομικούς δείκτες για να μετρήσει το πολιτικό κίνδυνο αλλά στηρίζεται αποκλειστικά σε πολιτικούς και κοινωνικούς δείκτες.

3.3 Το μοντέλο «Πληροφόρησης κινδύνου του επιχειρηματικού περιβάλλοντος» (Business Environment Risk Intelligence Political Risk Index - BERI)

Ο δείκτης BERI εμπεριέχει 10 κατηγορίες «πολιτικών» μεταβλητών οι οποίες χωρίζονται σε τρεις ομάδες : «εσωτερικές αίτιες πολιτικού κινδύνου», «εξωτερικές αίτιες πολιτικού κινδύνου» και «συμπτώματα πολιτικού κινδύνου» και αναλύονται ως εξής (Howell & Chaddwick, 1994, σσ. 79-82):

Η πρώτη ομάδα «εσωτερικές αίτιες πολιτικού κινδύνου» εμπεριέχει τις εξής υποκατηγορίες μεταβλητών:

- **Διαστρωμάτωση του πολιτικού φάσματος και της δύναμης των μερών του:** Παρουσιάζει τις συνιστώσες δυνάμεις του πολιτικού φάσματος ως απειλές της συνέχειας και της κανονικότητας των πολιτικών διαδικασιών.

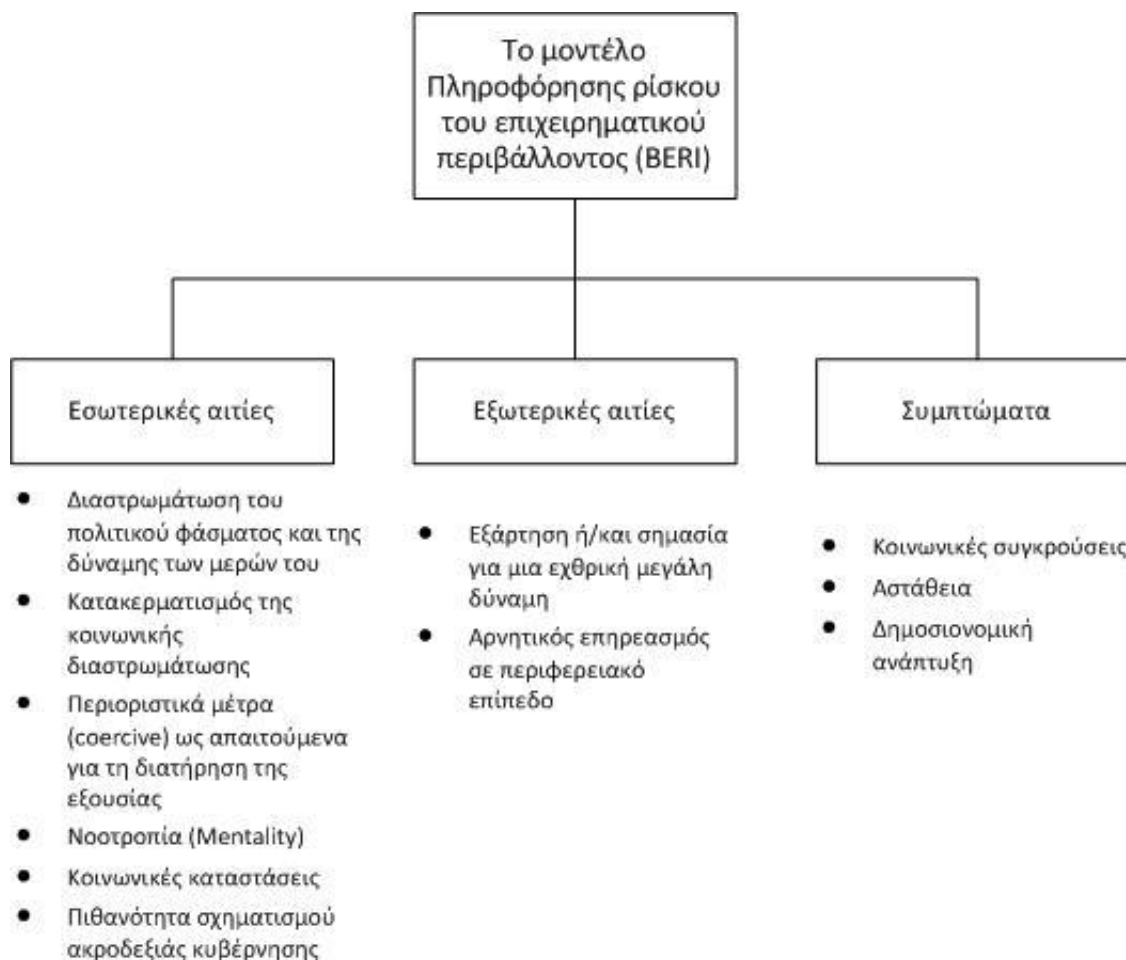
- **Κατακερματισμός της κοινωνικής διαστρωμάτωσης:** Με βάση γλωσσικά, εθνικά ή/και θρησκευτικά χαρακτηριστικά και της δυναμικής αυτών στις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις.
- **Περιοριστικά μέτρα (coercive) ως απαιτούμενα για τη διατήρηση της εξουσίας:** Περιγράφει τη μορφή του καθεστώτος καθώς σε απολυταρχικά και αυταρχικά καθεστώτα συναντάται η χρήση περιοριστικών μέτρων για τη διατήρηση της εξουσίας κάτι που δε συμβαίνει στις δημοκρατίες.
- **Νοοτροπία (Mentality):** Πρόκειται για μια υποκατηγορία που περιλαμβάνει πέντε συστατικά στοιχεία (την ξενοφοβία, τον εθνικισμό, τη διαφθορά, το νεποτισμό, την διάθεση για συμβιβασμό) τα οποία θα μπορούσαν να αναλυθούν ξεχωριστά το καθένα.
- **Κοινωνικές καταστάσεις:** Οφειλόμενες στην πληθυσμιακή πυκνότητα και την κατανομή του πλούτου και περιλαμβάνουν την εγκληματικότητα, την ανεργία, τη χρήση ουσιών, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και τα προβλήματα υγείας.
- **Πιθανότητα σχηματισμού ακροδεξιάς κυβέρνησης:** Αν και ο συγκεκριμένος δείκτης αφορούσε πολιτικές ανησυχίες της δεκαετίας του 1970, ωστόσο παραμένει πάντα επίκαιρος.

Η δεύτερη ομάδα «*εξωτερικές αίτιες πολιτικού κινδύνου*» εμπεριέχει τις εξής υποκατηγορίες μεταβλητών:

- **Εξάρτηση ή/και σημασία για μια εχθρική μεγάλη δύναμη:** Εξετάζει το κατά πόσον μπορεί μια μεγάλη δύναμη να επηρεάσει αρνητικά μία χώρα.
- **Αρνητικός επηρεασμός σε περιφερειακό επίπεδο:** Εξετάζει κατά πόσον η συγκεκριμένη χώρα είναι «σημείο έντασης» σε περιφερειακό πολιτικό επίπεδο.

Η τρίτη ομάδα «*Συμπτώματα πολιτικού κινδύνου*» εμπεριέχει τις εξής υποκατηγορίες μεταβλητών:

- **Κοινωνικές συγκρούσεις :** Περιλαμβάνουν διαδηλώσεις, απεργίες και βία.
- **Αστάθεια:** Η οποία λαμβάνεται ως μη συνταγματικές αλλαγές , δολοφονίες και ανταρτοπόλεμος.
- **Δημοσιονομική ανάπτυξη:** Είναι η αδυναμία της κυβέρνησης να στηρίξει την οικονομία λόγω έλλειψης δημοσιονομικής σταθερότητας πτώσεις των αποθεμάτων, υψηλό εξωτερικό χρέος ή κυβερνητική ανικανότητα.

Εικόνα 7: Business Environment Risk Intelligence (BERI) Political Risk Index

Κλείνοντας σημειώνουμε ότι η πρωτοτυπία του συγκεκριμένου μοντέλου είναι ο διαχωρισμός σε εσωτερικές και εξωτερικές αιτίες αλλά και σε συμπτώματα του πολιτικού κινδύνου. Επίσης και το συγκεκριμένο μοντέλο δε χρησιμοποιεί σχεδόν καθόλου οικονομικούς δείκτες – με μόνη εξαίρεση αυτόν που αφορά τη δημοσιονομική ανάπτυξη.

3.4 Το μοντέλο πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου των Alon & Herbert

Το συγκεκριμένο μοντέλο αντικατοπτρίζει περισσότερο τη βιβλιογραφία αναφορικά με τον πολιτικό κίνδυνο, καθώς χωρίζεται σε εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις που πηγάζουν από το οικονομικό, κοινωνικό και κυβερνητικό περιβάλλον και δημιουργούν το γενικευμένο περιβάλλον του πολιτικού κινδύνου που αντιμετωπίζει μία εταιρεία. Επιπλέον στο μοντέλο τους παρουσιάζονται και οι παράγοντες που επηρεάζουν το κίνδυνο σε επίπεδο εταιρείας.

Οι εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις του πολιτικού κινδύνου περιλαμβάνουν παράγοντες που σχετίζονται με την οικονομία, την κοινωνία αλλά και την κυβέρνηση και παρουσιάζονται στον πίνακα 3, που παρατίθεται.

Πίνακας 3: Εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις του πολιτικού κινδύνου Πηγή Alon & Herbert (2009)

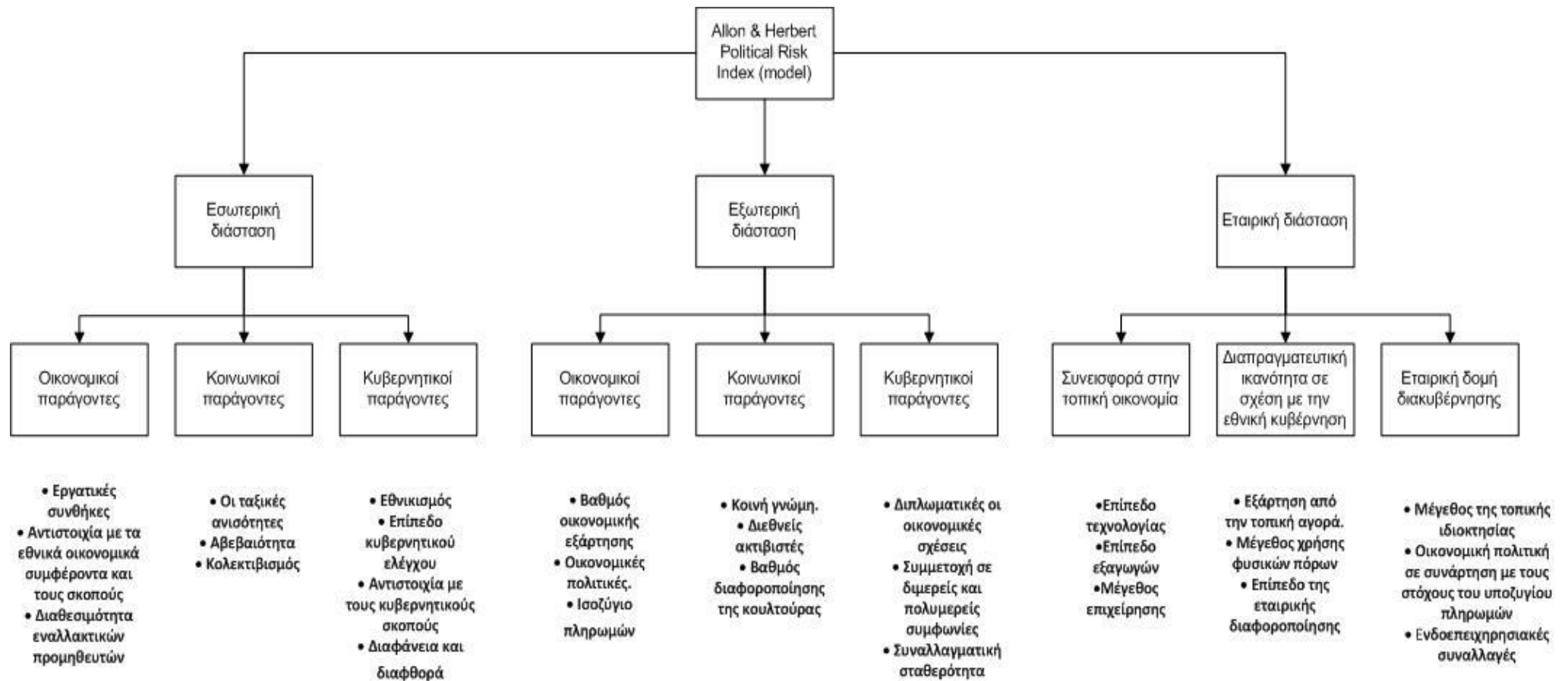
	Οι εσωτερικές διαστάσεις του πολιτικού κινδύνου	Οι εξωτερικές διαστάσεις του πολιτικού κινδύνου
Οικονομικά σχετιζόμενοι παράγοντες	<p>Εργατικές συνθήκες: αφορούν την αγορά εργασίας, την ύπαρξη εργατικών σωματείων, εργατικών κανονισμών και περιορισμών και τις συνθήκες διαίτησας.</p> <p>Αντιστοιχία με τα εθνικά οικονομικά συμφέροντα και τους σκοπούς: η προστασία της βιομηχανίας ή και των άλλων επιχειρηματικών και οικονομικών τομέων για μία χώρα, η οποίοι θεωρούνται ως εθνικής σημασίας και η προστασία τους μέσω δασμονομικών ή μη γραμμών.</p> <p>Διαθεσιμότητα εναλλακτικών προμηθευτών: η ανυπαρξία εναλλακτικών προμηθευτών για μία χώρα μπορεί να οδηγήσει στην εφαρμογή περιοριστικών μέτρων σε διάφορους τομείς.</p>	<p>Βαθμός οικονομικής εξάρτησης αντικατοπτρίζει την εξάρτηση από μία άλλη χώρα, επηρεάζει τη διαπραγματευτική ικανότητα και μπορεί να έχει τη μορφή εξωτερικής βοήθειας ή εξάρτησης.</p> <p>Οικονομικές πολιτικές της χώρας προέλευσης της εταιρείας, ασυμφωνία ανάμεσα στις οικονομικές πολιτικές της χώρας προέλευσης μίας εταιρείας και της χώρας υποδοχής μπορεί να οδηγήσει σε αντίποινα, τα οποία στοχεύουν συγκεκριμένους τομείς επιχειρηματικής δραστηριότητας</p> <p>Ισοζύγιο πληρωμών ένα ελλειμματικό ισοζύγιο πληρωμών μπορεί να βελτιωθεί μέσω του εμπορίου ή των συναλλαγματικών ελέγχων σε σχέση με τις πολυεθνικές εταιρείες.</p>
Κοινωνικά σχετιζόμενοι παράγοντες	<p>Οι ταξικές ανισότητες αφορούν στο βαθμό τον οποίο τα μέλη της κοινωνίας έχουν αποδεχθεί την ανισότητα και έχουν διαμορφώσει ιεραρχικές κοινωνικές δομές.</p> <p>Αβεβαιότητα αντικατοπτρίζει το βαθμό τον οποίο οι άνθρωποι υιοθετούν αυστηρούς κώδικες συμπεριφοράς σε περιπτώσεις απρόβλεπτων καταστάσεων.</p> <p>Κολεκτιβισμός κατά πόσον τα άτομα κατευθύνονται από τα συμφέροντα μίας συγκεκριμένης ομάδας.</p>	<p>Κοινή γνώμη στη χώρα υποδοχής ο σχηματισμός αρνητικής εικόνας για μία εταιρεία μπορεί να σχετίζεται με ένα αριθμό παραγόντων και μπορεί να έχει σαν αποτέλεσμα κακόβουλες πολιτικές ενέργειες</p> <p>Διεθνείς ακτιβιστές μπορεί να επηρεάσουν τη λειτουργία της εταιρείας ανάλογα με την ιδεολογική ή πολιτική ατζέντα που έχουν.</p> <p>Βαθμός διαφοροποίησης της κουλτούρας όσο μεγαλύτερη διαφοροποίηση υπάρχει ανάμεσα στη κουλτούρα της εταιρείας και της χώρας υποδοχής τόσο περισσότερο επηρεάζεται ο βαθμός του πολιτικού κινδύνου.</p>
Κυβερνητικά σχετιζόμενοι παράγοντες	<p>Εθνικισμός, εξετάζεται το κατά πόσο μπορεί να οδηγήσει σε αρνητική στάση απέναντι σε ξένες επενδύσεις που προέρχονται από μία συγκεκριμένη χώρα.</p> <p>Επίπεδο κυβερνητικού ελέγχου όσο μεγαλύτερο είναι τόσο μεγαλύτερος ο βαθμός έκθεσης της εταιρείας σε πολιτικό κίνδυνο.</p> <p>Αντιστοιχία με τους κυβερνητικούς σκοπούς εάν δεν υπάρχει τότε πολύ δύσκολα η εταιρεία μπορεί να επιβιώσει.</p> <p>Διαφάνεια και διαφθορά έλλειψη διαφάνειας και τακτικές διαφθοράς μπορούν να επηρεάσουν τις διαπραγματεύσεις της εταιρείας που επιθυμεί να εισέλθει στη ντόπια αγορά.</p>	<p>Διπλωματικές οι οικονομικές σχέσεις οι πολυεθνικές εταιρείες αντικατοπτρίζουν τις χώρες προέλευσης οπότε μπορεί να διευκολυνθούν ή να δυσκολευτούν στις σχέσεις τους με τις χώρες υποδοχής, εφόσον λειτουργούν «σαν αντιπρόσωποι».</p> <p>Συμμετοχή σε διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες η συμμετοχή σε τέτοιους σχηματισμούς μπορεί να διευκολύνει τις συνεργασίες και να χτίσει σχέσεις εμπιστοσύνης επηρεάζοντας θετικά τη λειτουργία των εταιρειών.</p> <p>Συναλλαγματική σταθερότητα εάν δεν υπάρχει δημιουργεί ελλειμματικό ισοζύγιο πληρωμών, προβλήματα στο εμπόριο και στα επιτόκια δημιουργώντας αρνητικό επενδυτικό περιβάλλον.</p>

Σύμφωνα με τους συγγραφείς ο πολιτικός κίνδυνος σχετίζεται και με την εταιρεία και μάλιστα οι παράγοντες που σχετίζονται αφορούν τη συνεισφορά αυτής στην τοπική οικονομία και τη δομή της εταιρικής διακυβέρνησης παρουσιάζονται στον πίνακα 4.

Πίνακας 4: Εταιρική διάσταση του πολιτικού κινδύνου Πηγή Alon & Herbert (2009)

Εταιρική Διάσταση του πολιτικού κινδύνου	
Συνεισφορά της εταιρείας στη τοπική οικονομία	<p>Επίπεδο τεχνολογίας όσο πιο σημαντική είναι η συνεισφορά τόσο μικρότερο το ρίσκο για την εταιρεία.</p> <p>Επίπεδο εξαγωγών εταιρείες με μεγάλες εξαγωγές μπορούν να βοηθήσουν το ισοζύγιο πληρωμών.</p> <p>Μέγεθος επιχείρησης όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος της εταιρείας τόσο μεγαλύτερη επένδυση και άρα μικρότερος ο κίνδυνος πολιτικών παρεμβάσεων.</p> <p>Διαπραγματευτική δυνατότητα της εταιρείας σε σχέση με τη τοπική κυβέρνηση όσο μεγαλύτερη είναι η διείσδυση της εταιρείας στην αγορά της χώρας υποδοχής, τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες επιβολής κυβερνητικών περιορισμών.</p> <p>Εξάρτηση από την τοπική αγορά όσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση της εταιρείας τόσο χαμηλότερη η διαπραγματευτική της δυνατότητα και τόσο μεγαλύτερο το πολιτικό κίνδυνο.</p> <p>Μέγεθος χρήσης φυσικών πόρων οι εταιρείες που εκμεταλλεύονται τους φυσικούς πόρους μιας χώρας είναι πολύ πιθανό να εθνικοποιηθούν ή να μπουν σε καθεστώς ρύθμισης.</p> <p>Επίπεδο της εταιρικής διαφοροποίησης η διαφοροποίηση στα προϊόντα και στις χώρες δραστηριοποίησης μιας εταιρείας μειώνει τη πιθανότητα επιβολής ρυθμιστικών περιορισμών.</p>
Δομή διακυβέρνησης	<p>Μέγεθος της τοπικής ιδιοκτησίας όσο μεγαλύτερη είναι τόσο περισσότερο λειτουργεί προς όφελος της τοπικής οικονομίας αλλά και της εταιρείας μειώνοντας το πολιτικό κίνδυνο.</p> <p>Οικονομική πολιτική σε συνάρτηση με τους στόχους του υποζυγίου πληρωμών αν είναι αντίθετη θεωρούνται ότι υποβαθμίζουν τις προσπάθειες της κυβέρνησης της χώρας υποδοχής με αποτέλεσμα να εγείρουν οικονομικούς και άλλους περιορισμούς.</p> <p>Ενδοεπιχειρησιακές συναλλαγές όσο μεγαλύτερο είναι ο αριθμός αυτών σε σχέση με τις συναλλαγές με τη χώρα υποδοχής τόσο μεγαλύτερες είναι και οι πιθανότητες υψηλού πολιτικού κινδύνου.</p>

Οι δυο παραπάνω πίνακες αποδίδουν τις τρεις διαστάσεις του πολιτικού κινδύνου έτσι όπως τις ορίζουν οι συγγραφείς και αποδίδονται με τη μορφή διαγράμματος στην εικόνα 8.

Εικόνα 8: Σχηματική απεικόνιση του μοντέλου πρόβλεψης πολιτικού κινδύνου των Alon & Herbert

Το συγκεκριμένο μοντέλο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι είναι το πιο ολοκληρωμένο καθώς παρουσιάζει την εσωτερική και εξωτερική διάσταση του πολιτικού κινδύνου την οποία αναλύει σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο και παράλληλα δίνει και την εταιρική διάσταση στη διαμόρφωση του πολιτικού κινδύνου.

3.5 Ο χάρτης πολιτικού κινδύνου της AON

Εκτός από τους θεωρητικούς δείκτες που παρουσιάσαμε υπάρχει και ένας άλλος δείκτης πολιτικού κινδύνου που θα εξετάσουμε είναι αυτός που χρησιμοποιείται από την εταιρεία AON, αποτελεί δείκτη πολιτικού κινδύνου σε επίπεδο χώρας και αποτυπώνεται σε επίπεδο χαρτογράφησης τον οποίο ονομάζει AON Political risk map. Ο δείκτης αυτός βαθμονομεί μία χώρα ανάλογα με το επίπεδο κινδύνου σε έξι βασικούς δείκτες.

1. **Πολιτική βία:** Ο δείκτης αυτός καταγράφει το ρίσκο να συμβούν απεργίες, εξεγέρσεις, σαμποτάζ, πράξεις τρομοκρατίας, κακόβουλες επιθέσεις, κοινωνική αναστάτωση, πόλεμος, εθνικός πόλεμος, επαναστάσεις, πραξικόπημα, η και μία εχθρική πράξη από μία εξωτερική δύναμη.
2. **Εξωχρηματοιστηριακές μεταβιβάσεις:** Αφορά το ρίσκο της αδυναμίας της εξυπηρέτησης πληρωμών σε συνάλλαγμα σαν αποτέλεσμα επιβολής τοπικών συναλλαγματικών ελέγχων.
3. **Αδυναμία εξυπηρέτησης κυβερνητικών πληρωμών:** Αναφέρεται στο ρίσκο της αδυναμίας του κράτους ή της κυβέρνησης να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του σε σχέση με την εξυπηρέτηση των δανειακών ή άλλων οικονομικών υποχρεώσεων
4. **Πολιτική παρέμβαση:** Είναι το ρίσκο της παρέμβασης στην οικονομία ή άλλων τομέων πολιτικής που επηρεάζουν επιχειρηματικά συμφέροντα στο εξωτερικό π.χ. εθνικοποίηση
5. **Διαταραχή εφοδιαστικής αλυσίδας:** Πρόκειται για το ρίσκο να διαταραχθεί η ροή των αγαθών και των υπηρεσιών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό μιας χώρας, ως αποτέλεσμα πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών ή περιβαλλοντολογικών ασταθειών
6. **Νομικό και κανονιστικό:** Το ρίσκο οικονομικής απώλειας ή και απώλειας φήμης ως αποτέλεσμα μη συμμόρφωσης με τους νόμους της χώρας υποδοχής τους κανονισμούς ή και τους κώδικες

Επιπρόσθετα στο χάρτη κινδύνου της AON έχουν προστεθεί και άλλα τρία ρίσκα συμπληρωματικά των προαναφερθέντων.

1. **Επιχειρηματικό ρίσκο:** Είναι το ρίσκο που αφορά τα κανονιστικά εμπόδια αναφορικά με τη λειτουργία και τη δημιουργία επιχειρήσεων στη χώρα.
2. **Αστάθεια του τραπεζικού τομέα:** Αφορά το ρίσκο του τραπεζικού συστήματος μίας χώρας για την αντιμετώπιση πιθανής κρίσης ή αδυναμίας στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης.
3. **Απώλεια δημοσιονομικής ανάπτυξης :** Αφορά το ρίσκο λόγω αδυναμίας της κυβέρνησης για οικονομική ανάπτυξη εξαιτίας έλλειψης δημοσιονομικής αξιοπιστίας, μείωσης των κρατικών αποθεμάτων και υψηλού δημόσιου χρέους.

Εικόνα 9: Ο χάρτης πολιτικού κινδύνου της AON.

4. Επιπτώσεις και αιτίες του πολιτικού κινδύνου.

4.1 Επιπτώσεις πολιτικού κινδύνου

Μία πρώτη καταγραφή των επιπτώσεων του πολιτικού κινδύνου γίνεται από τους Howell & Chaddick οι οποίοι παρουσιάζουν τις επιπτώσεις ως απώλειες σε πολιτικό επίπεδο, και μάλιστα παρουσιάζουν τέσσερις αιτίες απωλειών: απαλλοτρίωση, αδυναμία μετατροπής συναλλάγματος, ζημιές λόγω πολέμου και καταστροφές λόγω εθνικών συρράξεων (Howell & Chaddick, 1994). Εμβαθύνοντας την ανάλυση στο άρθρο του παρουσιάζει μία λίστα πολιτικών και κοινωνικών επιπτώσεων του πολιτικού κινδύνου που είναι :

1. Απαλλοτρίωση ή εθνικοποίηση περιουσίας ή πόρων.
2. Αδυναμία μετατροπής του συναλλάγματος.
3. Πολεμικές ζημιές.
4. Ζημιές λόγω εθνικών συρράξεων.
5. Απειλές κατά του προσωπικού (των επιχειρήσεων π.χ. απαγωγές).
6. Περιορισμοί στα εμβάσματα.
7. Κυβερνητικές παρεμβάσεις ειδικότερα σε περιπτώσεις που αφορά κυβερνητικά συμβόλαια.
8. Άδικη φορολόγηση.
9. Ύπαρξη πολιτικών περιορισμών στις λειτουργίες της εταιρείας.
10. Απώλειες δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Στο έργο *Political Risk reconsidered* ο J. Theodorou (1993) παρουσιάζει τις επιπτώσεις που έχει ο πολιτικός κίνδυνος στις εταιρείες και ο οποίος θεωρεί ότι σκιαγραφείται σε έξι σημεία.

1. Η δήμευση, καταστροφή περιουσίας ή απώλεια των κεφαλαίων της επιχείρησης. Είναι αποτέλεσμα είτε των πολιτικών της κυβέρνησης της χώρας υποδοχής (που φιλοξενεί) προς την εταιρεία, είτε ως αποτέλεσμα πολέμων, ενόπλων συρράξεων, εμφύλιων πολέμων ή ακόμη και μίας αλλαγής στην οικονομική πολιτική ή και μία βίαιη πολιτική αλλαγή του καθεστώτος προς πιο αυταρχικές μορφές.
2. Η απώλεια προσωπικού που περιλαμβάνει απαγωγές αλλά και περιπτώσεις κατά τις οποίες υπάρχει απώλεια ζωής του προσωπικού της εταιρείας, εξαιτίας πολιτικών ή οικονομικών αιτιών που πηγάζουν από το περιβάλλον της χώρας υποδοχής.
3. Αλλαγές στη δυνατότητα αγοράς ξένου συναλλάγματος με ευνοϊκό επιτόκιο και τον επαναπατρισμό ή την απομείωση κεφαλαίων και κερδών. Αφορά κυβερνητικούς νόμους που περιορίζουν την οικονομική δραστηριότητα των εταιρειών όπως επίσης και έλεγχο των συναλλαγματικών ισοτιμιών της χώρας που δραστηριοποιείται η επιχείρηση.
4. Πολιτικά επιβαλλόμενες αλλαγές όπως φορολόγηση, ποσοτώσεις που επηρεάζουν τα κόστη των εταιρειών και αφορούν κυρίως οικονομικές πολιτικές της χώρας υποδοχής που επηρεάζουν τις διεθνείς αγορές όπως για παράδειγμα η κυβερνητική παρέμβαση στις τιμές συγκεκριμένων αγαθών.
5. Αλλαγές στις συμφωνίες, συμβόλαια ανάμεσα στη κυβέρνηση και τις εταιρείες. Δεν είναι ασυνήθιστο κατά τη διάρκεια μιας συμφωνίας τα συμβαλλόμενα μέρη να αλλάξουν τους μεταξύ τους όρους.

6. Έλεγχοι τιμών, η παρουσία των οποίων επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ της χώρας φιλοξενίας και της επιχείρησης. Συνήθως οφείλονται είτε σε μη υγιή εικόνα του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας φιλοξενίας, είτε είναι αποτέλεσμα καθεστώτος προστασίας που αφορά συγκεκριμένο τομέα δραστηριότητας, είτε των οφείλονται αποκλειστικά στις σχέσεις ανάμεσα στη χώρα φιλοξενίας και την πολυεθνική επιχείρηση – που μπορεί να λειτουργούν και ως καθρέφτης για παράδειγμα των πολιτικών σχέσεων της χώρας φιλοξενίας με την κυβέρνηση της χώρας που εδράζει η εταιρεία.

Εν κατακλείδι τα αποτελέσματα (επιπτώσεις) του πολιτικού κινδύνου για μια χώρα μπορούμε να τα συγκεντρώσουμε σε τέσσερις κατηγορίες προσαρμόζοντας την ανάλυση του Staphenhurst (Staphenhurst, 1992):

1. **Εθνικό κλίμα:** Η ύπαρξη εθνικής βίας με μορφές όπως οι προσπάθειες ανατροπής της Κυβέρνησης – το πρόσφατο παράδειγμα απόπειρας πραξικοπηματικής ανατροπής της νόμιμης κυβέρνησης της Τουρκίας - οι επαναστάσεις και η πολιτική αναστάτωση.
2. **Οικονομικό κλίμα:** Μια οικονομία υπό καθεστώς δασμολογικών περιορισμών, με αδυναμία στην εξυπηρέτηση των δανειακών υποχρεώσεων της χώρας και του εξωτερικού χρέους, το οποίο αυξάνεται με το πέρασμα του χρόνου, αρνητικές τιμές στο ισοζύγιο πληρωμών δηλαδή μιας οικονομίας με αυστηρή κυβερνητική παρέμβαση.
3. **Κοινωνικές συνθήκες:** Φυλετικές και εργασιακές διακρίσεις, ταξικές έχθρες και εισοδηματική ανισότητα οδηγούν στην κοινωνική αναταραχή εξεγέρσεις ή και εμφύλιες συρράξεις.
4. **Εξωτερικές σχέσεις:** Το μέγεθος στο οποίο μια χώρα αντιμετωπίζεται «εχθρικά» από τις υπόλοιπες.

4.2 Αιτίες πολιτικού κινδύνου

Οι παράγοντες που οδηγούν σε κοινωνική, οικονομική και πολιτική αστάθεια είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους και κάθε μικρή ή μεγάλη αλλαγή στο πολιτικό σύστημα μπορεί να οφείλεται σε πολλές και διαφορετικές αιτίες και όμοια να έχει πολλά και διαφορετικά αποτελέσματα. Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον αυτό που μπορεί να κάνει ο πολιτικός αναλυτής είναι να προσπαθήσει να αναγνωρίσει και να καταλάβει τις τάσεις που λειτουργούν ως παράγοντες αστάθειας του συστήματος. Τέτοιοι παράγοντες είναι (Lloyd, 1974) :

- Η παρουσία ισχυρών κινημάτων μέσα στη κοινωνία (θρησκευτικά, φυλετικά, γλωσσικά, εθνικά ή οικονομικά).
- Κοινωνική αναστάτωση και κοινωνική αταξία.
- Πρόσφατη ή επικείμενη ανεξαρτησία.
- Νέες ή διεθνείς συμμαχίες και συμφωνίες με τις γείτονες χώρες.
- Συχνότητα εκλογών.
- Αριθμός ένοπλων συρράξεων.

Πολλές φορές εξαιτίας την πολιτικής και κοινωνικής αστάθειας οι κυβερνήσεις κάτω από το βάρος οικονομικών πιέσεων, αναγκάζονται να θέσουν περιορισμούς στην κίνηση των ιδιωτικών ή εταιρικών κεφαλαίων εντός και εκτός της χώρας τους. Αυτοί οι έλεγχοι μπορούν να πάρουν τη μορφή συναλλαγματικών ελέγχων και συναλλαγματικών περιορισμών, περιορισμών στις εξαγωγές ή στις εισαγωγές, περιορισμό στο δανεισμό, περιορισμούς σε συγκεκριμένους τύπους επιχειρηματικής δραστηριότητας ή σε συγκεκριμένα τμήματα επιχειρηματικής δραστηριότητας και τέλος περιορισμούς στην είσοδο των επιχειρήσεων. Συνήθως οφείλονται σε προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών ή σε λαθεμένο σχεδιασμό των εθνικών προτεραιοτήτων, σε καθεστώς προστατευτισμού της τοπικής βιομηχανίας, σε ξαφνικές πτώσεις των ξένων συναλλαγματικών διαθεσίμων ή και σε κοινωνική μεταστροφή της οικονομίας.

Οι πιέσεις που περιγράφηκαν στην προηγούμενη παράγραφο μπορεί να είναι είτε γενικοί εσωτερικοί κανονισμοί που αφορούν όλο το επιχειρηματικό πλαίσιο, είτε συγκεκριμένοι κανονισμοί που αφορούν τμήμα ή σύνολο των ξένων επιχειρήσεων είτε τέλος γενικοί ή ειδικοί κανονισμοί που αφορούν το σύνολο ή συγκεκριμένο αριθμό χωρών. Επίσης μπορεί να αφορούν άμεσες ή έμμεσες πράξεις μη κυβερνητικών ομάδων (π.χ. τμήματα της κυβερνητικής αντιπολίτευσης, φοιτητικά κινήματα, πολιτικών ομάδων κ.α.).

Οι κυβερνήσεις μπορούν να επηρεάσουν με πάρα πολλούς τρόπους τη λειτουργία των εταιρειών έχοντας τη δυνατότητα να κάνουν χρήση μεθόδων όπως: η κατάσχεση (απώλεια των κεφαλαίων των εταιρειών και χωρίς αποζημίωση), η απαλλοτρίωση με αποζημίωση (απώλεια της ελευθερίας επιχειρηματικής δραστηριότητας), οι λειτουργικοί περιορισμοί (μέσω του ελέγχου των μεριδίων αγοράς, της μορφής των προϊόντων και της εργασιακής πολιτικής), η απώλεια της ελευθερίας μετακίνησης (αγαθών, προσωπικού ή συναλλάγματος), η διακοπή ή μονομερής αναθεώρηση των όρων της συμφωνίας, η διακριτική φορολόγηση ακόμα και η πρόκληση ζημιών στην εταιρική περιουσία από εξεγέρσεις ή ένοπλες συρράξεις. Μια άλλη τακτική είναι αυτή των εθνικοποιήσεων ή/και απαλλοτριώσεων (επιθετικών ή μη επιθετικών), όπως προαναφέραμε καθώς και η διαμόρφωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών που με τη σειρά της έχει αντίκτυπο και στη διαμόρφωση του ισοζυγίου.

Ο τρόπος με τον οποίο οι κυβερνήσεις επηρεάζουν τον πολιτικό κίνδυνο θα αναλυθεί και στη μελέτη περίπτωσης που ακολουθεί. Χρησιμοποιείται το παράδειγμα της Ελλάδας όπου μια κυβερνητική απόφαση, η επιβολή περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων το 2015, οδήγησε σε αύξηση του πολιτικού κινδύνου για τη χώρα σε σχέση με προηγούμενα χρόνια.

5. Μελέτη Περίπτωσης

Στο κεφάλαιο αυτό επιδιώκουμε να εφαρμόσουμε ένα θεωρητικό υπόδειγμα και συγκεκριμένα αυτό των Eitman et al. (2015) και να ελέγξουμε κατά πόσο δίνει παρόμοια αποτελέσματα όπως μία εμπειρική και εμπορική προσέγγιση σαν και αυτή που χρησιμοποιεί η AON. Η σύγκριση αυτή γίνεται με στόχο να διερευνήσουμε αν και κατά πόσο μία θεωρητική προσέγγιση συμβαδίζει στην εκτίμηση του πολιτικού κινδύνου με μία εμπειρική προσέγγιση όπως αυτές που εφαρμόζουν οι εταιρίες μέτρησης πολιτικού κινδύνου. Η επιλογή της AON έγινε διότι, αφενός είχαμε πρόσβαση στα συγκεκριμένα δεδομένα, κι αφετέρου η εν γένει προσέγγιση ως προς το πολιτικό κίνδυνο συνάδει με αυτή των Eitman et al.

Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε αν ένας δείκτης βασισμένος στη θεώρηση του κινδύνου σε επίπεδο χώρας (Country specific risks), με συστατικά που αφορούν οικονομικά αλλά και πολιτιστικά/θεσμικά χαρακτηριστικά μπορούν να αξιοποιηθούν μελλοντικά στην κατασκευή ενός δείκτη μέτρησης πολιτικού κινδύνου που θα στηρίζεται σε αυτά.

Η μελέτη περίπτωσης στην ουσία κινείται σε δυο διαστάσεις. Η πρώτη αφορά στο αν και κατά πόσο η διαφορά του πολιτικού κινδύνου μεταξύ δύο χωρών είναι σύμφωνη μεταξύ θεωρητικής και εμπειρικής προσέγγισης και η δεύτερη αφορά στο αν κατά και πόσο η εκτίμηση του πολιτικού κινδύνου για μία χώρα σε βάθος χρόνου συμπίπτει μεταξύ των δύο προσεγγίσεων.

5.1 Δείκτης πολιτικού κινδύνου βάση των Eitman et al.

Οι Eitman et al. (2015) χωρίζουν το κίνδυνο (σε επίπεδο χώρας) σε ρίσκο μεταφοράς κεφαλαίων (Transfer risk) και σε Πολιτιστικό – Θεσμικό ρίσκο (Cultural and institutional risk). Έτσι λοιπόν ο δείκτης πολιτικού κινδύνου των Eitman et al. διακρίνεται στα παρακάτω συστατικά στοιχεία (κριτήρια) τα οποία παίρνουν τιμές από 0 έως 1 (όπου το μηδέν θα σημαίνει χαμηλό πολιτικό κίνδυνο και το ένα είναι υψηλό πολιτικό κίνδυνο):

- Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων (Transfer risk)
- Καθεστώς ιδιοκτησίας Επιχειρήσεων (Cultural and institutional risk)
- Χρήση ανθρώπινου δυναμικού (Cultural and institutional risk)
- Θρησκευτική κληρονομιά (Cultural and institutional risk)
- Διαφθορά (Cultural and institutional risk)
- Προστασία πνευματικών δικαιωμάτων (Cultural and institutional risk)
- Καθεστώς προστατευτικών μέτρων (Cultural and institutional risk)

Στη συνέχεια αποδίδουμε ένα συντελεστή βαρύτητας σε κάθε ένα από τα συστατικά στοιχεία (κριτήρια), έτσι ώστε να προκύψει με βάση τα αποτελέσματα μας, ένας σταθμισμένος μέσος όρος, ο οποίος εκφράζει αριθμητικά τον πολιτικό κίνδυνο για την κάθε χώρα και θα συγκριθεί με τα αποτελέσματα της ΑΟΝ.

Το καθεστώς της ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων αφορά τον τρόπο με τον οποίο διαμοιράζεται το ποσοστό ιδιοκτησίας ανάμεσα στην χώρα υποδοχής και τους επενδυτές (Eiteman et al., 2015, σ. 446) και είναι ένα στοιχείο το οποίο είναι πρακτικά αδύνατο να αποτυπωθεί σε επίπεδο χώρας και κατά συνέπεια δεν θα συμπεριληφθεί στο δείκτη που θα προκύψει.

Ο δείκτης Πολιτικού Κινδύνου θα περιέχει τελικά έξι από τα επτά παραπάνω κριτήρια στα οποία αποδίδουμε και ένα αντίστοιχο βάρος (σημαντικότητα) για κάθε ένα ξεχωριστά. Δίνοντας μεγαλύτερο βάρος στους περιορισμούς στη διακίνηση κεφαλαίων και στη διαφθορά κατανέμουμε τις βαρύτητες ως εξής:

Πίνακας 5: Βαρύτητες επιμέρους δεικτών για το δείκτη πολιτικού κινδύνου.

Κριτήρια	Βαρύτητα
Δ1. Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων	25
Δ2. Χρήση ανθρώπινου δυναμικού	10
Δ3. Θρησκευτική κληρονομιά	15
Δ4. Διαφθορά	25
Δ5. Προστασία πνευματικών δικαιωμάτων	10
Δ6. Καθεστώς προστατευτικών μέτρων	15

Ο δείκτης των Eiteman et al. έχει τελικά τη μορφή:

$$\text{Πολιτικός Κίνδυνος} = \frac{(25 \cdot \Delta 1) + (10 \cdot \Delta 2) + (15 \cdot \Delta 3) + (25 \cdot \Delta 4) + (10 \cdot \Delta 5) + (15 \cdot \Delta 6)}{25 + 10 + 15 + 25 + 10 + 15}$$

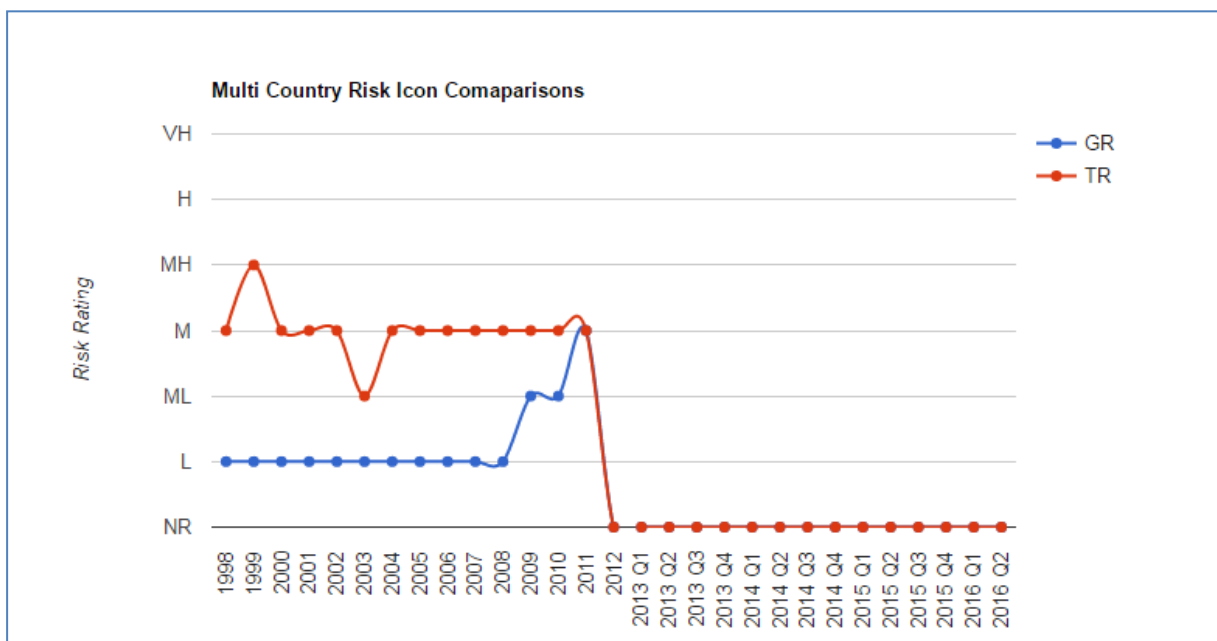
Στην επόμενη ενότητα θα βάλουμε αριθμητικά δεδομένα στον δείκτη των Eiteman et al., τα οποία αφορούν στην Ελλάδα και την Τουρκία και θα εξετάσουμε αν οι τιμές του δείκτη ανταποκρίνονται στα αποτελέσματα της μελέτης της ΑΟΝ.

5.2 Μελέτη περίπτωσης : Η εφαρμογή του δείκτη πολιτικού κινδύνου των Eiteman et al., σε Ελλάδα και Τουρκία.

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα δοκιμάσουμε το θεωρητικό μας δείκτη συγκρίνοντας δεδομένα για δυο διαφορετικές χώρες (Ελλάδα και Τουρκία) την ίδια χρονική στιγμή (2008) αλλά και για την ίδια χώρα σε δυο διαφορετικές χρονικές στιγμές (Ελλάδα 2008-2011) και θα τα συγκρίνουμε με τα αποτελέσματα της AON. Η μελέτη περίπτωσης θα επιχειρήσει στο τέλος να κάνει μια πρόβλεψη για την Ελλάδα του 2015 με τη χρήση μόνο του δείκτη των Eiteman et al .

5.2.1 Σύγκριση πολιτικού κινδύνου Ελλάδας Τουρκίας για το έτος 2008.

Για να κάνουμε τη σύγκριση του θεωρητικού δείκτη σε σχέση με τα εμπειρικά αποτελέσματα που εφαρμόζει η εταιρεία μέτρησης πολιτικού κινδύνου AON, τα αποτελέσματα της οποίας αποτυπώνονται στην εικόνα 9 (AON, 2008-2016), θα πρέπει να δώσουμε τιμές στα κριτήρια που ορίσαμε, λαμβάνοντας υπόψη και τις βαρύτητες που αντιστοιχήσαμε σε κάθε ένα από αυτά.

Εικόνα 10: Συγκριτική απεικόνιση κινδύνου χώρας Ελλάδα με Τουρκία 1998-2016. Πηγή : AON.

Αναφορικά με το πρώτο κριτήριο, τον περιορισμό κίνησης κεφαλαίων, εξετάζεται η δυνατότητα ή αδυναμία μεταφοράς κεφαλαίων στο εξωτερικό, λόγω περιοριστικών μέτρων (π.χ. ύπαρξη capital control), όπως εφαρμόστηκαν στην περίπτωση της Ελλάδας το 2015. Το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό λοιπόν παίρνει τις τιμές 0 (ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων) και 1 (περιορισμός κίνησης κεφαλαίων) καθώς δεν μπορεί να υπάρξει ενδιάμεση τιμή. Εφόσον και οι δύο χώρες δεν βρίσκονταν σε καθεστώς περιορισμών το 2008 και οι δύο παίρνουν την τιμή 0.

Το δεύτερο κριτήριο που αφορά τη χρήση ανθρώπινου δυναμικού (Eiteman et al., 2015, σσ. 446-447) αναφέρεται στον αριθμό των ξένων εργατών σε σχέση με το εγχώριο (συνολικό) ανθρώπινο δυναμικό. Στη περίπτωση της Ελλάδας βλέπουμε ότι οι ξένοι ενεργοί εργάτες είναι 375.800 σε σύνολο 4.523.000, και αντιπροσωπεύουν το 8,3% του συνόλου ενώ για την Τουρκία δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι ξένοι εργάτες και όλο το εργατικό δυναμικό 20.633.300 είναι γηγενές (Eurostat, 2016a). Άρα στην Ελλάδα το ποσοστό των εγχώριων εργατών είναι 91,7% ήτοι 0,917 ενώ η Τουρκία κάνει χρήση όλου του εργατικού δυναμικού και άρα βρίσκεται στο 1 (100%).

Το τρίτο κριτήριο αναφέρεται στη θρησκευτική κληρονομιά και αφορά την ύπαρξη του μουσουλμανικού στοιχείου (Eiteman et al, 2015, σ. 447), το οποίο και λειτουργεί ως παράγων πολιτικής αστάθειας. Για τις δύο χώρες τη συγκεκριμένη περίοδο το Μουσουλμανικό στοιχείο ήταν για την μεν Ελλάδα 2% του συνολικού πληθυσμού (State, 2008) ενώ για την Τουρκία 99% του συνολικού πληθυσμού (Congress, 2009). Άρα οι αντίστοιχες τιμές για Ελλάδα και Τουρκία είναι 0,02 και 0,99.

Το τέταρτο κριτήριο απαιτεί να μετρήσουμε τη διαφθορά, παρατηρούμε ότι η βαθμολογία της Ελλάδας και της Τουρκίας είναι πολύ κοντά και σχεδόν στο μέσο όρο με 4,7/10 και 4,6/10 αντίστοιχα (Transparency, 2008). Άρα και οι δύο είναι σχετικά διαφανείς χώρες με αντίστοιχο σκορ 0,53 και 0,54.

Το πέμπτο κριτήριο αφορά την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων που τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή (2008) βαθμολογεί την Ελλάδα με 6/10 και την Τουρκία με 5,3/10 (Rights, 2016). Μετατρέποντας γίνεται 0,60 για την Ελλάδα και 0,53 για την Τουρκία.

Τέλος το έκτο κριτήριο εξετάζει το καθεστώς προστατευτικών μέτρων σε διάφορους τομείς της οικονομίας και αφορά την ύπαρξη δασμολογικών περιορισμών. Εδώ βλέπουμε ότι η Ελλάδα βαθμολογείται με 0,154/6 και η Τουρκία με 0,316/6 (OECD, 2015, σ. 109). Η αντιστοιχία για Ελλάδα και Τουρκία είναι 0,025 και 0,052.

Συγκεντρώνοντας τα στοιχεία μας σε ένα πίνακα και υπολογίζοντας το σταθμισμένο μέσο όρο (Σ.Μ.Ο.) – ο οποίος θα είναι και η αποτύπωση του πολιτικού κινδύνου - προκύπτουν τα παρακάτω αποτελέσματα:

Πίνακας 6: Σύγκριση πολιτικού κινδύνου Ελλάδας και Τουρκίας για το έτος 2008.

Κριτήρια	Βαρύτητα	Ελλάδα	Τουρκία	Σ.Μ.Ο.	
				Ελλάδα	Τουρκία
Δ1. Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων	25	0	0	0	0
Δ2. Χρήση ανθρώπινου δυναμικού	10	0,917	1	9,17	10
Δ3. Θρησκευτική κληρονομιά	15	0,02	0,98	0,3	14,7
Δ4. Διαφθορά	25	0,53	0,54	13,25	13,5
Δ5. Προστασία πνευματικών δικαιωμάτων	10	0,6	0,52	6	5,2
Δ6. Καθεστώς προστατευτικών μέτρων	15	0,025	0,052	0,375	0,78
Σύνολο	100			29,095	44,18
Πολιτικός Κίνδυνος				0,29095	0,4418

Από τη μελέτη προκύπτει ότι το μοντέλο μας επιβεβαιώνει την πρόβλεψη της εταιρείας AON, καθώς τα αποτελέσματα δείχνουν ότι **η Τουρκία παρουσιάζει υψηλότερο ποσοστό 0,4418 σε σχέση με την Ελλάδα 0,2909 για το έτος 2008**. Αν και ο δείκτης είναι αρκετά απλοποιημένος επιβεβαιώνει το ζητούμενο.

5.2.2 Σύγκριση πολιτικού κινδύνου της Ελλάδας για τα έτη 2008 και 2011.

Χρήσιμο θα ήταν εφόσον το μοντέλο της AON μας δίνει τη δυνατότητα, να δοκιμάσουμε το δείκτη που φτιάξαμε σε δυο διαφορετικές χρονικές περιόδους όπου ο κίνδυνος της χώρας μεταβλήθηκε – δηλαδή αυξήθηκε. Από τη μελέτη της AON φαίνεται ότι η Ελλάδα από το 2008 - που διήλθε σε περίοδο κρίσης - μέχρι το 2011 παρουσίασε αύξηση στον κίνδυνο. Θα εξετάσουμε αν ισχύει το ίδιο και για το δείκτη μας, αν δηλαδή παρουσιάσει αύξηση στην τιμή του. Κάνοντας την αντίστοιχη εργασία με την προηγούμενη περίπτωση καταγράφουμε τα εξής δεδομένα:

Για τον πρώτο δείκτη που αφορά τον περιορισμό στην κίνηση κεφαλαίων δεν υφίσταται αλλαγή το 2011 οπότε ο συγκεκριμένος δείκτης εξακολουθεί να λαμβάνει την τιμή 0.

Το δεύτερο κριτήριο που αφορά τη χρήση ανθρώπινου δυναμικού για το 2011 στην Ελλάδα και παρατηρούμε ότι οι ξένοι ενεργοί εργάτες στη χώρα μας είναι 355.300 σε σύνολο 3.979.000, (Eurostat, 2016a) και αντιπροσωπεύουν το 8.92% του συνόλου. Άρα στην Ελλάδα το ποσοστό των εγχώριων εργατών είναι 91,07% ήτοι 0,917.

Το τρίτο κριτήριο που αναφέρεται στη θρησκευτική κληρονομιά δεν παρουσιάζει αλλαγή στα δεδομένα του για την Ελλάδα το 2011 οπότε παραμένει στο 2% του συνολικού πληθυσμού δηλαδή 0,02.

Το τέταρτο κριτήριο που αναφέρεται στη διαφθορά για το έτος 2011 (Transparency, 2011), διαμορφώνεται για την Ελλάδα σε 3,4/10 και μετατρέπεται σε 0,66.

Το πέμπτο κριτήριο, η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων για τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή (2011) δίνει την Ελλάδα στο 5,8/10 (Rights, 2011) αντίστοιχα μετατρέποντας το γίνεται 0,58.

Τέλος το έκτο κριτήριο αναφορικά με το καθεστώς προστατευτικών μέτρων στις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ως ποσοστό του ΑΕΠ, και θεωρώντας ότι μείωση των εισαγωγών αφορά περιορισμούς στην οικονομία παρατηρούμε ότι το 2008 οι εισαγωγές έφταναν το 36% του ΑΕΠ , ήτοι 0,36 ενώ για το 2011 το 32,3% του ΑΕΠ, ήτοι 0,323 αντίστοιχα (Eurostat, 2016b). Η αλλαγή στο δείκτη έγινε καθώς δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία από τον OECD για το 2011.

Συγκεντρώνοντας τα αποτελέσματα προκύπτει ο παρακάτω πίνακας από τον οποίο επιβεβαιώνεται αυτό που δείχνει και η πρόβλεψη της ΑΟΝ, ότι δηλαδή **ο βαθμός πολιτικού κινδύνου για την Ελλάδα αυξήθηκε το 2011 σε σχέση με το 2008.**

Πίνακας 7: Σύγκριση Πολιτικού κινδύνου Ελλάδας τα έτη 2008 και 2011.

Κριτήρια	Βαρύτητα	Ελλάδα 2008	Ελλάδα 2011	Σ.Μ.Ο.	
				Ελλάδα 2008	Ελλάδα 2011
Δ1.Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων	25	0	0	0	0
Δ2.Χρήση ανθρώπινου δυναμικού	10	0,917	0,9107	9,17	9,107
Δ3. Θρησκευτική κληρονομιά	15	0,02	0,02	0,3	0,3
Δ4. Διαφθορά	25	0,53	0,66	13,25	16,5
Δ5. Προστασία πνευματικών δικαιωμάτων	10	0,6	0,58	6	5,8
Δ6. Καθεστώς προστατευτικών μέτρων	15	0,36	0,323	5,4	4,845
Σύνολο	100			34,12	36,552
			Πολιτικός Κίνδυνος	0,3412	0,3655

5.2.3 Πρόβλεψη πολιτικού κινδύνου της Ελλάδας για το 2015 με τη χρήση του δείκτη Eitman et al..

Η ανάλυση των δυο προηγούμενων περιπτώσεων έδειξε ότι το θεωρητικό μοντέλο των Eitman et al. δείχνει να επιβεβαιώνει τα αποτελέσματα της ΑΟΝ. Η τελευταία μελέτη που θα κάνουμε είναι στην ουσία μια πρόβλεψη η οποία θα μας δείξει πως συμπεριφέρεται το θεωρητικό μοντέλο με την εισαγωγή δεδομένων που αφορούν την Ελλάδα του για το έτος 2015.

Το πρώτο κριτήριο παρουσίασε αλλαγή καθώς ο περιορισμός στην κίνηση κεφαλαίων ενεργοποιήθηκε από την Ελληνική κυβέρνηση με τη μορφή περιοριστικών μέτρων που επεβλήθησαν στο τραπεζικό σύστημα το 2015 (Παπαιωάννου, 2015), οπότε ο συγκεκριμένος δείκτης λαμβάνει την τιμή 1.

Για το δεύτερο κριτήριο που αφορά το ανθρώπινο δυναμικό για το 2015, παρατηρούμε ότι οι ξένοι ενεργοί εργάτες στη χώρα μας είναι 240.900 σε σύνολο 3.548.000 (Eurostat, 2016a) και αντιπροσωπεύουν το 6,79% του συνόλου. Άρα στην Ελλάδα το ποσοστό των εγχώριων εργατών είναι 93,2% ήτοι 0,932.

Τα δεδομένα του τρίτου κριτηρίου που αφορούν τη θρησκευτική κληρονομιά δεν έχουν αλλάξει για την Ελλάδα το 2015 οπότε παραμένει στο 2% του συνολικού πληθυσμού δηλαδή 0,02.

Το τέταρτο κριτήριο που αναφέρεται στη διαφθορά, δείχνει ότι για το έτος 2015 η βαθμολογία της Ελλάδας 3,4/10 δηλαδή 0,66 (Transparency, 2015).

Το πέμπτο κριτήριο, η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων για τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή δίνει την Ελλάδα στο 5,3/10 (Rights, 2016) και αντίστοιχα μετατρέπεται σε 0,53.

Τέλος το έκτο κριτήριο που αφορά την ύπαρξη δασμολογικών περιορισμών μας δείχνει ότι το 2015 οι εισαγωγές έφταναν το 30,3% του ΑΕΠ, ήτοι 0,303 αντίστοιχα (Eurostat, 2016b).

Πίνακας 8: Σύγκριση Πολιτικού κινδύνου Ελλάδας τα έτη 2008,2011 και 2015.

Κριτήρια	Βαρύτητα	Ελλάδα					
		2008	2011	2015	2008 (Σ.Μ.Ο.)	2011 (Σ.Μ.Ο.)	2015 (Σ.Μ.Ο.)
Δ1.Περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων	25	0	0	1	0	0	25
Δ2. Χρήση ανθρώπινου δυναμικού	10	0,917	0,9107	0,932	9,17	9,107	9,32
Δ3. Θρησκευτική κληρονομιά	15	0,02	0,02	0,02	0,3	0,3	0,3
Δ4. Διαφθορά	25	0,53	0,66	0,54	13,25	16,5	13,5
Δ5. Προστασία πνευματικών δικαιωμάτων	10	0,61	0,58	0,53	6,1	5,8	5,3
Δ6. Καθεστώς προστατευτικών μέτρων	15	0,36	0,323	0,303	5,4	4,845	4,545
Σύνολο	100				34,22	36,552	57,965
		Πολιτικός Κίνδυνος			0,3422	0,3655	0,5796

Πίνακας 9: Πολιτικός κίνδυνος Ελλάδας για τα έτη 2008-2011-2015 με τη χρήση του δείκτη Eitman et al.

Αξίζει λοιπόν να παρατηρήσουμε ότι για την Ελλάδα και τις τρεις χρονικές περιόδους που εξετάζουμε παρουσιάζονται πολύ μικρές αλλαγές στα κριτήρια Δ2-Δ6, δηλαδή τα πολιτιστικά και θεσμικά κριτήρια, που όμως αντικατοπτρίζουν την πραγματική εικόνα για τα έτη 2008 και 2011 δηλαδή την αύξηση του πολιτικού κινδύνου. Με την θέσπιση περιοριστικών μέτρων (capital control) από την Ελληνική κυβέρνηση το 2015 και την ενεργοποίηση του Δ1 κριτηρίου παρατηρούμε ότι ο δείκτης που χρησιμοποιήσαμε δείχνει σημαντική αύξηση του πολιτικού κινδύνου με αλλαγή μόνο ενός οικονομικού κριτηρίου, γεγονός που επιβεβαιώνει την σημαντικότητα του ρόλου της οικονομίας στη διαμόρφωση του πολιτικού κινδύνου αλλά και των παρεμβάσεων της κυβέρνησης.

6. Συμπεράσματα

Στην αρχή της παρούσας εργασίας παρουσιάσαμε τη βιβλιογραφική επισκόπηση του πολιτικού κινδύνου, από την οποία διαφάνηκε η δυσκολία που υπάρχει σε ακαδημαϊκό επίπεδο, προκειμένου να αποδοθεί ένας ξεκάθαρος ορισμός. Η παρούσα μελέτη κινήθηκε στα πλαίσια της θεώρησης του πολιτικού κινδύνου σε επίπεδο χώρας – δηλαδή στο μακρο επίπεδο – αν και από την έρευνα που κάναμε παρατηρήσαμε ότι υπάρχει δυσκολία στο να σκιαγραφήσουμε επακριβώς τα όρια του πολιτικού κινδύνου. Σαν όρος παρουσιάζει πολλές διαστάσεις, είτε σαν αποτέλεσμα πολιτικών ή κυβερνητικών πράξεων ή και παρεμβάσεων, είτε σαν στοιχείο της διάδρασης των κυβερνητικών δρώντων με το επιχειρηματικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Μπορεί να αναλύεται σε μικρο επίπεδο ή μακρο επίπεδο, σε επίπεδο χώρας ή σε επίπεδο εταιρείας ή σε παγκόσμιο επίπεδο, να έχει εσωτερικές και εξωτερικές διαστάσεις.

Σαν όρος περιέχει τις έννοιες του πολιτικού και του κινδύνου. Ο όρος «πολιτικό» περιορίζεται αποκλειστικά στα αποτελέσματα των πράξεων που προέρχονται κατά κύριο λόγο από τις κεντρικές κυβερνήσεις μην υπολογίζοντας πολλές φορές τις δράσεις και μη κυβερνητικών ομάδων⁷ που όμως επηρεάζουν τις κυβερνητικές αποφάσεις. Επίσης η χρήση του όρου «πολιτικό» δεν περιλαμβάνει και την οικονομική διάσταση που εμπεριέχεται σε αυτόν και ένα τελευταίο σημείο τριβής είναι ότι ο όρος «κίνδυνος» αν και πιο ξεκάθαρος πολλές φορές συγχέεται με την αβεβαιότητα.

Συμπερασματικά η πηγή του πολιτικού κινδύνου είναι η άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Το πολιτικό κίνδυνος είναι μια κατηγορία που δεν μπορεί να πάρει συγκεκριμένη μορφή, καθώς περιέχει όλα τα ρίσκα που σχετίζονται με τις επιχειρήσεις και τις επενδύσεις σε μία χώρα και τα οποία δεν θα υπήρχαν σε μια άλλη χώρα με ένα πιο σταθερό περιβάλλον διακυβέρνησης και περισσότερο αναπτυγμένο επιχειρηματικό και οικονομικό περιβάλλον (Nwangwu, 2016, σ. 134).

Οι επιπτώσεις του πολιτικού κινδύνου διακρίνονται στο εθνικό κλίμα και στις κοινωνικές συνθήκες, στην οικονομία και τις εξωτερικές σχέσεις μιας χώρας. Σε χώρες με υψηλό πολιτικό κίνδυνο οι επιπτώσεις είναι ξεκάθαρες. Στο πέμπτο κεφάλαιο κάναμε μια ανάλυση περίπτωσης για την Ελλάδα και την αύξηση του πολιτικού κινδύνου από το 2008 και μετά. Στην ανάλυση μας προέκυψε ότι ο βαθμός πολιτικού κινδύνου το 2011 ήταν μεγαλύτερος σε σχέση με το 2008. Πράγματι το 2011 είχαμε μαζικές κινητοποιήσεις από το Μάιο μέχρι το Νοέμβριο κατά των οικονομικών μέτρων που έπρεπε να πάρει η Ελλάδα (Κατσαρέλη, 2011). Η επιβολή περιορισμού στην κίνηση κεφαλαίων το 2015 (Παπαιωάννου, 2015) επιβεβαιώθηκε με την αύξηση του ποσοστού του πολιτικού κινδύνου, σε σχέση με το 2011 και το 2008. Η αλλαγή στη στάση της κυβέρνησης Α. Τσίπρα και η διεξαγωγή δημοψηφίσματος τον Ιούνιο του 2015 οδήγησαν σιγά σιγά τη χώρα στην

⁷ Για παράδειγμα όπως ομάδες συμφερόντων, συνδικάτων, συνεταιρισμών, εργατικών ενώσεων ή ακόμα και ΜΚΟ

πολιτική απομόνωση. Αν στο μέλλον αντιστραφεί το κλίμα θα ήταν δόκιμο να εξεταστεί πάλι η Ελλάδα και να συγκρίνουμε τους αντίστοιχους δείκτες, ώστε να δούμε αν και σε περιπτώσεις όπου το πολιτικό κίνδυνος μειώνεται λειτουργεί η θεωρητική μοντελοποίηση του δείκτη πολιτικού κινδύνου που εξετάσαμε στο πέμπτο κεφάλαιο.

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει αν μπορεί να υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα σε ένα δείκτη μέτρησης πολιτικού κινδύνου που στηρίζεται αποκλειστικά στη βιβλιογραφία, σε συνάρτηση με τα αποτελέσματα που προκύπτουν από υφιστάμενους και δοκιμασμένους στην πράξη δείκτες πολιτικού κινδύνου. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την μελέτη της Ελλάδας έδειξαν ότι είναι δυνατή μια τέτοια προσέγγιση και αποτελούν το πρώτο βήμα για την επιπλέον εμβάθυνση και από άλλους αναλυτές προς αυτή την κατεύθυνση, δηλαδή την κατασκευή δεικτών πολιτικού κινδύνου με χρήση περισσότερο πολιτιστικών και θεσμικών και λιγότερο σε οικονομικών κριτηρίων.

Βιβλιογραφία

- Allon, I., & Herbert, T. T. (2009). A stranger in a strange land: Micro political risk and the Multinational firm. *Business Horizons* , σσ. 127-137.
- AON. (2008-2016). *Political Risk Map 2016*. Ανάκτηση 06 229, 2016, από <https://www.riskmaps.aon.co.uk>
- Chen, Y. H., & Lin, W. T. (1994). Political Risk and adjusted present value. *International Journal of Systems Science* .
- Congress, L. o. (2009). *Country Profile: Turkey 2008*. Ανάκτηση 07 25, 2016, από <https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Turkey.pdf>
- Coplin, W. D., & O'Leary, M. K. (1983). Systematic political risk analysis for planners. *Planning Review* , 1 (11), σσ. 14-17.
- Eiteman, D. K., Stonehill, A. I., & Moffett, M. H. (2015). Chapter 17: Political Risk Assessment and Management. Στο *Multinational Business Finance, Global Edition*. Pearson Education Ltd.
- Erb, C. B., Campbell, H. R., & Viskanta, T. E. (1996, November/December). Political Risk, Economic Risk and Financial Risk. *Financial Analyst Journal* .
- Eurostat. (2016a). *Employment by sex, age and citizenship (1000)*. Ανάκτηση 08 04, 2016, από http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/LFSA_EGAN
- Eurostat. (2016b). *Imports of goods and services in % of GDP 2006 - 2015*. Ανάκτηση 08 18, 2016, από <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tet00004>
- Finnerty, J. D. (2011). Securitizing Political Risk Investment Insurance. Στο T. H. Moran (Επιμ.), *International Political Risk Management: Exploring New Frontiers*. World Bank Group.
- Fitzpatrick, M. (1983). The Definition and Assessment of Political Risk in International Business: A Review of the Literature. *The Academy of Management Review* , σσ. 249-254.
- Frei, D., & Ruloff, D. (1988). The Methodology of Political Risk assesment: An overview. *World Futures: The Journal of GlobalEducation* , σσ. 1-24.
- Goddard, S. (1990). Political Risk in International Capital Budgeting. *Managerial Finance* , pp. 7-12.
- Hill, C. A. (1998). How investors react to political risk. *Duke Journal of comparative and international law* , σσ. 283-312.
- Howell, L. D., & Chaddick, B. (1994, Fall). Models of Political Risk for Foreign Investment and Trade : An Assesment of Three APPROACHES. *The Columbia Journal of World Bussiness* , σσ. 71-91.

- Howell, L. D., & Chaddwick, B. (1994, Fall). Models of Political Risk for Foreign Investment and Trade: An Assessment of Three Approaches. *The Columbia Journal of World Business* , σσ. 70-91.
- Inkster, N. (2008). Accessing Political Risk. *The Adelphi Papers* , σσ. 161-166.
- Jarvis, D. S., & Griffiths, M. (2007). Learning to fly: The evolution of Political Risk Analysis. *GLOBAL SOCIETY* , σσ. 5-21.
- Keillor, B., Hauser, W., & Griffin, A. (2009). The relationship between political risk, national culture and foreign direct investment as a market entry strategy: perspectives from U.S. firms. *Innovative Marketing* .
- Kobrin, S. J. (1982). *Managing Political Risk Assessment: Strategic response to environmental change*. Berkley/L.A./California: University of California Press.
- Kobrin, S. J. (1979). Political Risk: A Review and Reconsideration. *Journal of International Business Studies* , σσ. 67-80.
- Lloyd, B. (1974, December). The Identification and Assessment of Political Risk in the International Environment. *Long Range Planning* , σσ. 24-32.
- Nwangwu, G. (2016). *Public Private Partnerships in Nigeria Managing risks and identifying opportunities*. Palgrave MacMillan UK.
- OECD. (2015). *Entrepreneurship at a Glance 2015*. Paris: OECD Publishing.
- Rights, T. I. (2011). *The International Property Rights Index Countries: Greece*. Ανάκτηση 08 23, 2016, από <http://internationalpropertyrightsindex.org/country?c=GREECE>
- Rights, T. I. (2016). *The International Property Rights Index Country Comparison*. Ανάκτηση 07 03, 2016, από http://internationalpropertyrightsindex.org/ipri2016_comp
- Snider, L. W. (2005). Political Risk: The Institutional Dimension. *International Interactions* , σσ. 203-222.
- Sotillota, C. E. (2013). *Political Risk: Concepts, Definitions, Challenges*. Rome: LUISS School of Government.
- Standardization, I. O. (2009). *ISO 31000:2009, Risk management – Principles and guidelines*. Switzerland: ISO.
- Stapenhurst, F. (1992). The theoretical underpinnings of Political Risk Assessment. Στο T. Shaw (Επιμ.), *Political risk analysis around the North Atlantic*. New York: Saint Martins Press.
- State, U. D. (2008). *International Religious Freedom Report 2008*. Ανάκτηση 07 2016, από <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2008/108449.htm>

- The PRS Group . (2016a, 08 19). *Our Two methodologies/PRS*. Ανάκτηση από <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/prs>
- The PRS Group. (2016b, 08 19). *Our two methodologies/ICRG*. Ανάκτηση από <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/icrg>
- Theodorou, J. (1993). Political risk reconsidered. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* , σσ. 147-171.
- Transparency, I. (2015). *Corruption Perception Index 2015*. Ανάκτηση 08 04, 2016, από <http://www.transparency.org/cpi2015/>
- Transparency, I. (2008). *Corruption Perceptions Index 2008*. Ανάκτηση 07 12, 2016, από http://www.transparency.org/research/cpi/cpi_2008/0/
- Transparency, I. (2011). *Corruption Perceptions Index 2011*. Ανάκτηση 07 30, 2016, από <http://www.transparency.org/cpi2011/results>
- Βαρβιτσιώτη, Ε. (2015, 06 20). *Απομόνωση Τσίπρα στη σύνοδο κορυφής*. Ανάκτηση 08 11, 2016, από Η Καθημερινή - Πολιτική: <http://www.kathimerini.gr/820919/article/epikairothta/politikh/apomonwsh-tsipra-sth-synodo-koryfhs>
- Κατσαρέλη, Σ. (2011, 10 19). *Η Ελλάδα σε 40 "απεργιακά" κύματα*. Ανάκτηση 07 20, 2016, από News 247: <http://news247.gr/eidiseis/h-ellada-se-40-apergiaka-kumata.1415752.html>
- Παπαιωάννου, Γ. (2015, 28 06). *Capital controls, κλειστές τράπεζες και Χρηματιστήριο για 6 εργάσιμες με όριο 60 ευρώ*. Ανάκτηση 08 27, 2016, από Το ΒΗΜΑ Οικονομία: <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=717522>